

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Jana Krajíčková

Edvard Beneš a otázka demise v únoru 1948

Edvard Beneš and The Question of Demission in February 1948

Praha 2011

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Děkuji vedoucímu práce Doc. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při vedení této bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24.6.2011

.....

podpis

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá okolnostmi přijetí demise nekomunistických ministrů v únoru 1948. Hlavní postavou se v únoru 1948 stal Edvard Beneš a práce se snaží zjistit, co druhého československého prezidenta vedlo k rozhodnutí demisi přijmout, neboť jejím přijetím se Československo dostalo na dlouhá léta do komunistického područí. Práce mapuje období 1938-1948, kdy se utvářel Benešův postoj k Sovětskému svazu a období února 1948, kdy byla demise přijata.

This work deals with circumstances of accepting the demission of non-communist ministers in February 1948. The main role in February 1948 played Edvard Beneš and this work tries to discover, what were the main reasons for accepting the demission by the second czechoslovakian president Edvard Beneš. This decision, accepting the demission, led to the communist hegemony. This work maps the period 1938-1948 when the Beneš's attitude to the Soviet Union was formed and the time of February when the demission was accepted.

KLÍČOVÁ SLOVA

Česká politika

České politické dějiny 1938-1948

Edvard Beneš

Mnichov 1938

Únor 1948

Komunistický puč

KEY WORDS

Czech Politics

Czech Political History 1938-1948

Edvard Beneš

Munich 1938

February 1948

Communist Coup

OBSAH

Úvod.....	7
1. Edvard Beneš a jeho program obnovy.....	8
1.1. Mnichovská dohoda - ztráta důvěry v Západ.....	8
1.2. V exilu.....	11
1.3. Vláda.....	13
1.4. Likvidace Mnichova.....	15
1.4.1. Otázka německá.....	17
1.5. Projekt konfederace.....	18
1.6. Edvard Beneš a Sovětský svaz.....	19
1.7. Dekrety prezidenta republiky.....	22
1.8. Podruhé v Moskvě.....	24
1.9. Závěr války.....	25
2. Poválečné Československo.....	27
2.1. Národní fronta.....	27
2.2. Květnové volby – očekávání a realita.....	29
2.3. Mezinárodní situace.....	33
2.4. Události podzimu 1947.....	36
3. Únor 1948.....	39
3.1. Počátek krize, 13.2.1948.....	40
3.2. Demise jako možné řešení.....	40
3.3. Prezident a demise.....	42
3.4. Demise podána, 20.2.1948.....	43
3.5. Bitva, kterou nelze zastavit, 21.2. – 22.2.1948.....	45
3.5.1. Zlom v Benešově uvažování.....	47
3.6. Marné naděje, 23.2.1948.....	48
3.7. Je dobojováno.....	49
3.8. Přijetí demise, 25. 2. 1948.....	50
3.9. Edvard Beneš na jaře 1948.....	52
Závěr.....	54
Seznam literatury a zdrojů.....	57

SEZNAM ZKRATEK

ČSR.....	Československá republika
FO.....	Forreign Office
KSČ.....	Komunistická strana Československa
NKVD.....	Narodnyj komissariat vnutrennich děl
NF.....	Národní fronta
SNB.....	Sbor národní bezpečnosti
SNR.....	Slovenská národní rada
SSSR.....	Svaz sovětských socialistických republik
UNRRA.....	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
USA.....	Spojené státy americké
ÚV KSČ.....	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Úvod

Únor 1948 byl klíčovým bodem v celé historii Československa. V únoru 1948 prezident Edvard Beneš přijal demisi nekomunistických ministrů, díky níž se Československo na dlouhá desetiletí ocitlo v komunistickém područí. Únoru však předcházelo mnoho událostí, které následující vývoj předznamenaly, urychlily a více či méně i zapříčinily. Jednání prezidenta Edvarda Beneše v souvislosti s podáním demise nekomunistických ministrů v únoru nebylo nahodilé. Mělo řadu příčin a souvislostí, které si prezident Beneš uvědomoval a na základě kterých následně soudil a konal. Vývoj poválečného Československa nebyl v rukách jednoho člověka, jak se často soudí a kritizuje, a tato práce se to snaží dokázat.

Práce si klade za cíl analyzovat kroky a příčiny, které vedly prezidenta Beneše k přijetí demise v únoru 1948, jež učinila z Československa na dlouhou dobu satelit Sovětského svazu. Práce je ohraničena dvěma událostmi - mnichovskou dohodou ze září 1938, která formovala Benešovo myšlení, které zavdalo příčinu k hledání spolehlivého spojence - Sovětského svazu, a únorem 1948, který byl vyvrcholením celého poválečného vývoje.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První z nich se zaměřuje na mnichovskou dohodu a na její důsledky pro další jednání prezidenta Beneše, na dobu pomnichovskou, válečnou, kdy se hlavním cílem Edvarda Beneše stala obnova nezávislého a svobodného Československa a na formování exilové vlády.

Druhá kapitola se věnuje poválečnému vývoji, výstavbě obnoveného Československa, Národní frontě, volbám v roce 1946 a politické krizi podzimu 1947 tohoto vývoje.

Třetí, závěrečná kapitola, se již zabývá pouze únorovými dny, kdy došlo ke komunistickému převratu. V kapitole jsou analyzovány pohnutky Edvarda Beneše, které vyústily v jeho rozhodnutí demisi nakonec přijmout. Kapitola je rozdělena do jednotlivých podkapitol mapujících jednotlivé dny únorové krize.

Jako hlavní objekt zkoumání byl v práci vybrán prezident Edvard Beneš a jeho aktivita a jednání v letech 1938-1948. Cílem práce je detailní analýza a popis zkoumaného s ohledem na historicko-politický kontext.

V práci je používán metodologický pluralismus, díky kterému je možné zkoumat danou problematiku širokým úhlem pohledu. Empiricko-analytický přístup mi umožnil

aplikovat deskripci a analýzu, která je v práci užívána a díky které je práce pojímána komplexně. Deskripce je užita v popisu první a druhé kapitoly, kde se utvářejí základy pro Benešovo pozdější jednání, k popisu historických faktů. Analýza pak zkoumá jednotlivé události jako právě příčinu onoho jednání.

Literatura k danému tématu je poměrně široká. V práci byla výrazně využívána díla českých autorů, především Karla Kaplana, který patří v dané oblasti k předním a uznávaným znalcům tématu. Jeho práce se dané problematice věnují komplexně a z různých úhlů pohledu, což umožňuje danou problematiku pochopit v širších proporcích. Z dalších autorů věnujících se především Edvardu Benešovi je možné jmenovat například Jindřicha Dejmka a jeho knihu Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata, Tomana Broda a Osudný omyl Edvarda Beneše, Zbyňka Zemana a jeho knihu Edvard Beneš - Politický životopis či Eduarda Táborského - Prezident Beneš mezi Západem a Východem. Tyto knihy se věnují hlavně osobě Edvarda Beneše a jeho roli v poválečném vývoji republiky.

Další kategorií použité literatury jsou memoáry únorových pamětníků a přímých účastníků událostí. Z nich jmenuji například Huberta Ripku a jeho Únorovou tragédii či Prokopa Drtinu a jeho knihu Československo můj osud.

Velmi důležitým zdrojem pro první část práce se stalo trojsvazkové kritické vydání Paměti prezidenta Beneše. Tuto edici zpracoval a vydal Milan Hauner, český historik působící dlouhodobě v USA.

Práce využívala i dalších pramenných edic jako například ČSR a SSSR - dokumenty mezivládních jednání od Karla Kaplana a Alexandry Špiritové či další edice Kala Kaplana – Poslední rok prezidenta. Při práci byla užita i literatura, která Edvarda Beneše označuje za viníka jak Mnichova, tak února. Například se jedná o knihu Václava Vebera Osudové únorové dny.

Práce Sovětizace východní Evropy, vydaná v polovině 90. let minulého století kolektivem autorů, sloužila pro hloubkové pochopení dané problematiky v rámci komparativního pohledu, přičemž v práci je odkazováno právě příspěvek věnující se Československu od Petra Prokše.

Odborná literatura zabývající se komunistický pučem v Československu je velmi rozsáhlá a bohatá. Opět jmenujme například práci K. Kaplana - Pět kapitol o únoru. Téma února bylo již mnohokrát zpracováno, neboť je to téma zasluhující si svou pozornost. Prezident Beneš sehrál v tragické historii Československa velmi důležitou roli a je za ní dodnes mnohými kritizován. Rozhodla jsem se tedy vybrat si téma února

1948 a roli Edvarda Beneše v něm proto, abych se pokusila zdůvodnit argumentaci hájící prezidentovo chování, jelikož si myslím, že je mnohými odsuzován a kritizován neprávem.

1. Edvard Beneš a jeho program obnovy

Tato kapitola mapuje nejdůležitější kroky druhého československého prezidenta v období těsně před druhou světovou válkou a v jejím průběhu. Je nutné události té doby zde v práci věnované únoru 1948 zmínit, neboť únor samotný bez přihlídnutí k nim analyzovat nelze.

1.1 Mnichovská dohoda - ztráta důvěry v Západ

Mnichovská dohoda byla pro Edvarda Beneše velkým životním traumatem, se kterým se po celý zbytek života snažil vyrovnávat. Edvard Beneš věděl, že byl mnohými obyvateli Československa označován za hlavního viníka. „*Nejtrpčí výtky a nejprudší útoky padaly na mou hlavu...*“¹ Avšak on sám se za viníka nepovažoval. Mnichov byl pro Beneše zradou. Zradou západních mocností - Francie a Velké Británie, které mnichovskou dohodu 29. září 1938 podepsaly. Viníkem byly tudíž z Benešova pohledu právě tyto dva státy. A jestliže Mnichov nazveme menší zradou Západu, pak 15. březen 1939, den vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, byl doslova velezradou, na kterou se nezapomíná. Skutečnost, že západní velmoci nedokázaly dodržet svůj slib garance zachování alespoň zbytku československé okleštěné republiky, narušilo dosavadní československou prozápadní orientaci.

Již v době před vypuknutím druhé světové války je tedy možné pozorovat jistý Benešův rezervovaný postoj k Západu, konkrétně k Francii a Velké Británii a jejich politice zvané appeasement. Byl to Mnichov a po půl roce také 15. březen, které zasely Benešovo zrno pochybností vůči věrohodnosti Velké Británie a Francie.

Ačkoli pár dnů po porušení mnichovské dohody, byly britskou a francouzskou vládou podány k německé vládě protesty, označující okupaci Čech a Moravy za vážné porušení mnichovské dohody, a také přesto, že tyto vlády neuznaly její oprávněnost, což v dané chvíli Beneše potěšilo a povzbudilo, politika appeasementu opuštěna nebyla. Jak udává Eduard Tábořský, Benešův dlouholetý tajemník, v červnu 1939 to dokonce vypadalo, jako by se v britské a francouzské vládě uvažovalo o uznání právoplatnosti 15. března 1939.²

---

¹ Beneš, Edvard: *Paměti II.* 2008, s. 63.

² Tábořský, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem.* 1993, s. 60.

Je tedy zřejmé, že v této situaci ztrácela Benešova prozápadní orientace na intenzitě.

„...vlivem Mnichova i dalších událostí (se) postupně posouvala celková Benešova zahraničněpolitická orientace, opouštějící pozvolna primární vazbu na demokracie západoevropské a stále zřetelněji akcentující roli sovětského Ruska...“³

1.2 V exilu

Po událostech 15. března 1939 se z Edvarda Beneše stal opět aktivní politik v exilu, toho času v USA. Do doby březnových událostí byl politicky téměř nečinným z důvodu, aby Československu ještě více neztěžoval jeho již tak bezútěšnou situaci. Na žádost krajanů, aby se postavil do čela československé akce a soustředil tak všechny svobodné Čechy a Slováky pod společným programem, stanul v čele akce pro osvobození Československé republiky.

Za počátek odboje bývá považován vznik Československé národní rady v USA, která vznikla při schůzi českých a slovenských organizací konané v Chicagu ve dnech 18. - 20. dubna 1939.⁴ V čele této rady nestál nikdo jiný než sám Edvard Beneš, před nímž nyní stály těžké úkoly. Prioritou pro něho bylo dát odboji programovou základnu, na níž by se dále dalo stavět. Ta byla vydána 16. května 1939 tzv. Ústřední kanceláří československé zahraniční akce.

Program obsahoval deset bodů, z nichž nejvýznamnějším byl hned ten první: Československý stát nikdy nepřestal existovat.⁵ Veškeré události od 19. září 1938 byly nelegální, nekonstituční a vnucené. Československý národ je tedy nikdy nemůže přijmout, stát tedy „právně existuje“. Dalšími zmiňovanými body byly například nutnost vytvořit centrální vedení akce, z něhož by, až situace dovolí, byla vytvořena provizorní vláda, v případě války vytvoření armády formou mobilizace. Další body vyzývaly ke společnému postupu a centralizaci celé akce, v bodě sedmém pak E. Beneš podotýká, že: „*Francii a Anglii nic nevytýkáme, o zářijových věcech vyjadřujeme se s rezervou. To vše bude osvětleno a vyřízeno později.*“⁶ Další bod uváděl, že detailní otázky týkající se hranic zatím nebudou diskutovány, ale má jít především o získání maxima starého území.

---

³ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*. 2008, s. 196.

⁴ České národní sdružení, Slovenské národní sdružení, Sdružení českých katolíků.

⁵ Beneš, Edvard: *Paměti III*. 2008, s. 345.

⁶ Tamtéž, s. 346.

Tyto body programové základny následně počátkem června 1939 Edvard Beneš přednesl v projevu k Československé obci legionářské, v tzv. programové řeči druhého odboje. V té tehdejší krizi rozebírá, a to nejen z pohledu Československa, ale i z hlediska celosvětového. Je z ní jasně cítit, co si o jednání západních mocností myslel. Uvedl mj.: *„Bohužel musím konstatovat dnes, že hlavní političtí činitelé evropské význam událostí takto nepochopili, jejich dosahu nepoznali a včas nedovedli správnou politikou zachraňovat to, co z poslední války vzešlo. Nedovedli se zejména včas sloučit a sjednotit ku společné obraně proti absolutním a totalitním, nedemokratickým státům a národům, hádající se namnoze mezi sebou o věci podřadné, malicherné, projevující stále nepochopitelné, krátkozraké a nemožné sobectví, doufali, že bude sice dotčen soused, že ale jich se konflikt nedotkne. Osudný to omyl,...!“*⁷

Ve zbytku řeči promlouval o praktickém programu pro budoucnost, který byl nesen tezí, že mnichovskou dohodou Československo není vázáno, jelikož byla nacistickým Německem vnucena násilně a posléze zrušena zavedením protektorátu. Co se mnichovské dohody a západních mocností týká, E. Beneš prozatím žádné soudy nevynášel. Oproti aktu 15. března, který oficiálně neuznaly ani Velká Británie ani Francie, o mnichovské dohodě a její anulaci prozatím západní mocnosti nehovořily a Beneš si zde proto musel počínat opatrně.

Program zahraniční akce byl tedy stanoven. O dost problematičtější však byla jeho realizace. Hlavní problémy spočívaly v již zmíněné stále uplatňované politice appeasementu. Velká Británie a hlavně Francie svému kurzu politiky věřily a válce chtěly stůj co stůj zabránit. Beneš však válku potřeboval. Jedině válka by mohla vrátit Československo před rok 1938. Díky tomuto svému přesvědčení se pro Západ stal v danou chvíli „nepohodlným“.

Naproti tomu SSSR se k československé zahraniční akci stavěl kladně. Se sovětským velvyslancem v USA Umanským Beneš udržoval dokonce velmi dobré vztahy. Byl tedy značný rozdíl v tom, jak zahraniční akci v jejích počátcích chápal Západ a jak Východ. Je to další zrnko, které mohlo menší měrou přispět k podpoře Benešovy pozdější politiky mostu mezi Západem a Východem, kterou považoval za nutnou pro budoucí existenci demokratického Československa.⁸

V létě 1939 odjel Beneš do Londýna, kde pokračoval v realizaci svého programu a to především ve sjednocování odboje s ústředním sídlem v Londýně a vytvářením

---

⁷ Tamtéž, s. 369.

⁸ Beneš, Edvard: *Paměti II.* 2008, s. 115.

jednotného politického centra, ze kterého by se ve vhodný okamžik stala vláda. Situace už v srpnu 1939 nebyla moc příznivá a Beneš si uvědomoval, že politika appeasementu již nebude moci hrát v následujícím období hlavní roli. Samotní představitelé appeasementu však stále doufali, že krizi zažehnají druhým Mnichovem. Marně. Počátek září 1939 přinesl Benešem tak dlouho očekávanou válku.

1.3 Vláda

S počátkem druhé světové války tak vznikl prostor pro realizaci Benešova programu. Cílem zahraniční akce se nyní stalo vytvoření politického orgánu, vlády. Ta by byla vrcholným orgánem akce vojenské, diplomatické a politické. Cesta k jejímu uznání však byla složitá.

Hned v září 1939 narazil československý exil při pokusu o ustavení vlády cestou *faits accomplis* na překážku. Jak Velká Británie, tak Francie s tímto krokem zásadně nesouhlasily. Především Edouard Daladier, francouzský ministerský předseda a příznivec politiky appeasementu odmítal, aby v čele jakéhokoli orgánu stál právě E. Beneš. Další problémy se vyskytly v souvislosti s otázkou postavení Slováků a Slovenska v poválečném Československu mezi samotnými exulanty. Francouzská vláda vzápětí vzkázala, že vytvoření zatímní vlády se jí zdá předčasné a Daladier dokonce odmítl samotného Beneše přijmout. Z jednání v Paříži nakonec vzešel Národní výbor jakožto orgán, který měl za úkol vést armádu a boj za obnovení Československa.⁹

Beneš byl z takového postupu opět zklamaný. Čekal, že se mu podaří rychle vybudovat exilovou vládu a namísto toho odjížděl z Francie se smíšenými pocity. K uznání výboru ze strany Francie došlo v polovině listopadu a ze strany Britů až v prosinci 1939 a provázela ho opět řada problémů, avšak již počátkem roku 1940 orgán vykonával aktivity na úrovni exilové vlády. Skutečná exilová vláda ale vznikla až mnohem později.

Beneš ve svých Pamětech uvádí, že na nutnost přetvořit Národní výbor v exilovou vládu upozornil v memorandu určeném státnímu podtajemníkovi Foreign Office (dále jen FO) v dubnu 1940. V dokumentu shrnuje situaci od Mnichova a mimo jiné uvádí, že ani Francie ani Velká Británie neuznaly anexi českých zemí Německem a tudíž právně existence československého státu trvá, což dokládá kontinuální existencí

---

⁹ Tamtéž, s. 105-110.

zastupitelských úřadů v řadě zemí či existencí armády. Další dokument, který uváděl, že bude muset být zvýšena reprezentativnost Národního výboru a to vznikem tzv. Národní rady, jakožto poradního a kontrolního orgánu, byl podtajemníkovi FO odeslán dva dny po memorandu. Odpověď od FO přišla až měsíc poté a obsahovala zprávu, že jakékoli uznání je možné pouze při prokázání jasné jednoty československé zahraniční akce. Na pozitivnější reakce ze strany Velké Británie si Beneš musel počkat.

Zlepšení přístupu na cestě k uznání exilové vlády znamenala změna na postu britského ministerského předsedy, kde Nevilla Chamberlaina v květnu 1940 vystřídal Winston Churchill, se kterým měl Beneš výrazně lepší zkušenosti. Stejně tak E. Beneš uvítal dva měsíce předtím změnu ve Francii, kde E. Daladiera vystřídal Paul Reynauld. Politice appeasementu mělo být odzvoněno. Situaci však zkomplikovala situace na západní frontě a Francii k Benešovu nemalému překvapení čekaly poslední dny existence.

Po pádu Francie začala Benešova koncepce obnovy Československa nabírat výraznějších obrysů. V létě 1940 předložil Edvard Beneš FO oficiální memorandum „The Constitution of the Czechoslovak Government“ a zároveň odeslal dopis britskému ministrovi zahraničí. V dokumentech oznámil, že se Československý národní výbor rozhodl ustavit systém prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci a sám se přeměnit v prozatímní vládu československou. Ta měla sestávat z prezidenta republiky, 13- ti členné vlády a Státní rady (prozatímní parlament).¹⁰

21. července 1940 tak byla prozatímní československá vláda uznána. Uznání bylo však vázáno na několik britských výhrad. První z nich deklarovala, že ačkoli československá prozatímní vláda byla uznána, britská strana tím nepřijímá Benešovu teorii právní kontinuity československé republiky, jak by mohlo být vykládáno. Británie dále také deklarovala, že „...nemá v úmyslu vázat se v otázce jakýchkoliv definitivních hranic ve střední Evropě.“¹¹ Ačkoli Beneš nebyl stoprocentně uspokojen, po dlouhých měsících to byla první pozitivní věc, kterou Západ směrem k Československu vykonal. Znamenalo to možnost počátků budování exilového státního zřízení a vykročení na cestu jeho uznání.

Benešovy vize obnovy Československa se tak pomalu, ale jistě začaly stávat skutečností. Mezinárodněprávní a diplomatické postavení Československa však

---

¹⁰ Tamtéž, s. 116.

¹¹ Kuklík, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu*. 1998, s. 90.

v jistých ohledech zůstávalo stále nejasné, a proto dalším cílem zahraniční akce bylo postavit vládu na úroveň ostatních spojeneckých vlád v exilu, docílit tedy změny ze statutu prozatímní na statut definitivní. Tato a další otázky týkající se Československa byly projednávány od počátku roku 1941 s britským ministerstvem zahraničí. Ani tento krok však nebyl snadný a trvalo téměř půl roku, než se k dané věci britská vláda vyjádřila kladně. Možná by to bylo trvalo ještě déle, kdyby se nezměnila mezinárodní situace.

V červnu 1941 byl napaden Sovětský svaz nacistickým Německem. Touto situací se zřetelně změnil vztah SSSR k otázce obnovy Československa, který byl od uzavření sovětsko-německého paktu, jak E. Beneš uvádí ve svých Pamětech, pasivní. Historik Jan Kuklík se dokonce zmiňuje o nepřátelském vztahu Sovětského Svazu k obnově Československa. Edvard Beneš se tak hned po napadení SSSR zkontaktoval s Ivanem Majským, sovětským velvyslancem u britské vlády. 8. července 1941 s ním dokonce poobědval, přičemž mu I. Majský nabídl možnost uzavření mezinárodní dohody. Ta by mimo jiné uznala československou vládu a prezidenta Beneše za reprezentanty ČSR. Edvard Beneš vzápětí o celém jednání informoval britskou stranu, která 18. července 1941 uznala československou vládu *de iure*, čímž byla postavena na roveň ostatním spojeneckým vládám v exilu. „*I když výslovně nepřijala naše stanovisko právní kontinuity a předmnichovských našich hranic, otevřela naplno cestu, aby při dalším vývoji obě tyto otázky řešeny byly, a definitivně vracela republice její celý dřívější mezinárodní status. To pro okamžik bylo nejdůležitější.*“¹²

Týž den byla uzavřena i výše zmiňovaná smlouva se SSSR, čímž Sovětský svaz uznal československou vládu také. Zklamání v tomto ohledu přišlo ze strany USA, které se k tomuto kroku zavázaly až za téměř rok a půl, v říjnu 1942.

1.4 Likvidace Mnichova

Poslední věc, které bylo třeba dosáhnout, aby se Československo mohlo zařadit po bok ostatních plně rovnoprávných států na příští mírové konferenci, byl akt právní likvidace Mnichova. S likvidací Mnichova souvisí i otázka obnovy Československa v předmnichovských hranicích a „otázka německá“.

---

¹² Beneš, Edvard: *Paměti II.* 2008, s. 137.

Od září 1938, jak přiznává E. Beneš ve svých Pamětech, odstranění mnichovského diktátu bylo jediným cílem jeho života. „...*doslova vstávaje lehaje jsem na to myslil, žil jsem tím a trpěl,...*“¹³ Aby mohla být jeho vize obnovy demokratického Československa naplněna, musel být Mnichov odčiněn. První Benešovo veřejné vystoupení se událo po 15. březnu 1939, kdy začal hlásat princip právní kontinuity první republiky. Západ se však v této ožehavé věci choval velice rezervovaně. Bylo to dáno tím, že u moci stále byli jedni a titíž lidé, kteří mnichovskou dohodu podepisovali.

Větší prostor se Edvardu Benešovi otevřel poté, co byla Velkou Británií uznána československá prozatímní vláda. Bylo to právě v době druhého „výročí“ podepsání Mnichovské dohody. Edvard Beneš usiloval o to, aby Velká Británie prohlásila mnichovský diktát za neplatný.

Beneš ve svých Pamětech uvedl dva důvody, proč dohoda právně neexistovala. Prvním důvodem byla okolnost jejího vzniku. Beneš správně tvrdil, že dohoda byla československé vládě vnucena zvláštním nátlakem a dle tehdejšího československého práva byla násilným porušením ústavy. Druhým důvodem neplatnosti mnichovského diktátu je jeho likvidace ze strany samotného Německa vpádem jeho vojsk do Československa 15. března 1939. Británie však přijala pouze bod druhý, který byl následně použit v projevu W. Churchilla k onomu výročí Mnichova, neboť bod první by byl přiznáním spoluviny. FO zpětně odeslala Benešovi dopis, ve kterém uvádí, že Churchillův projev vyjadřoval názor, že dohoda mnichovská zrušena byla, ovšem co se týká záležitosti hranic, britská vláda se v tomto smyslu nechce ničím vázat. Beneš z tohoto postupu správně usoudil, že odznamenání mnichovské dohody nebude věcí jednoduchou.

Další snahu vyvinul rok nato při příležitosti plnoprávného uznání československé vlády. Při tomto kroku žádal, aby uznání zároveň znamenalo uznání právní kontinuity první republiky.

I tato Benešova snaha se ukázala být marnou. Británie se neodvážila, prý kvůli komplikovanosti této otázky, přijmout jakýkoli verdikt.

V roce 1941 a 1942 probíhala složitá jednání, ve kterých se nedařilo nalézt shodu. Obrat ve věci nastal v červnu 1942 - poté, co začaly represe po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, které vyvolaly ve světě ohlas, a poté, co Edvard Beneš dostal od sovětského ministra zahraničí Vjačeslava Molotova prohlášení,

---

¹³ Tamtéž, s. 194.

že Sovětský svaz uznal republiku v předmnichovských hranicích a že nikdy nic, co se stalo v Mnichově a po Mnichově, neuznal ani neuzná. V. Molotov se setkal s E. Benešem osobně v Londýně, kam přijel kvůli budoucí spojenecké smlouvě mezi SSSR a Velkou Británií. Edvard Beneš takovou dohodu vítal, neboť ta byla potvrzením jeho politiky mostu mezi Východem a Západem. Nicméně Sovětský svaz byl opět tím, kdo Benešovi vyšel v jeho požadavcích vstříc jako první. Velká Británie následně předložila návrhy, které sice nebyly prohlášením úplné neplatnosti Mnichova od počátku, jak Beneš požadoval, avšak prohlašovaly, že se mnichovskou dohodou necítí být nijak vázání a ani na ní nebudou brát zřetel při definitivní úpravě československých hranic. Beneš takovou formulaci přijal, neboť viděl, že to je maximum co lze v danou chvíli od Velké Británie získat.

Poté se Beneš se svým úsilím o anulaci mnichovské dohody obrátil na Francii. I když ani tato jednání nebyla bez problémů, byla oproti jednáním s Velkou Británií daleko snazší a rychlejší a Beneš z nich vyzískal vše, co potřeboval- tj. neplatnost mnichovské dohody a jejích důsledků, odmítnutí uznání jakýchkoli územních změn, k nimž došlo v roce 1938, a poté uznání jediných platných hranic Československa, a to hranic před zářím 1938.

Akt „oduznání“ Mnichova byl pro Beneše vítězstvím a přiblížením se k představám o budoucím demokratickém státě, ve který Edvard Beneš jako optimista věřil.

USA uznaly československou exilovou vládu de iure až v říjnu 1942.

Ačkoli tedy nakonec Mnichov více či méně oduznaly jak Velká Británie, tak Francie, vítězněji z toho v Benešových očích vyšel opět Sovětský svaz, který, jakmile to bylo možné, tedy po vypovězení války Sovětskému svazu Německem, uznal Mnichov za neplatný. To posilovalo orientaci československé politiky směrem na Východ.

1. 4. 1 Otázka německá

Oduznání Mnichova je úzce spojeno s otázkou českých Němců. Sám Edvard Beneš v Pamětech uvádí: „*Mnichov otázku menšin a našich Němců zvláště položil s kategoričností, jež nenechávala nikoho na pochybách, a s oslňující jasností řekl, že jde o otázku osudu našeho státu a naší existence vůbec.*“¹⁴

---

¹⁴ Beneš, Edvard: *Paměti II.* 2008, s. 209.

Edvard Beneš nebyl, jak se mnozí často mylně domnívají, od počátků pro řešení této otázky formou odsunu veškerého německého obyvatelstva. Edvard Beneš se touto problematikou zabýval již před vznikem první světové války a v začátcích druhé světové války byl dokonce nakloněn řešení, které zahrnovalo částečné územní ústupky ve prospěch Německa, ovšem současně za podmínky vystěhování některých Němců-nacistů. Ostatní Němci pak měli být soustředěni v kantonech s vlastní samosprávou. Tato koncepce však narážela na odpor domácího odboje a Polska a dokonce i mnoha Benešových spolupracovníků v Londýně.¹⁵

Benešův názor na danou problematiku se zásadně změnil po represáliích let 1941-1942. Po těchto událostech bylo jasné, že transfer Němců bude jediným možným řešením. E. Beneš však pro tento postup potřeboval získat souhlas mocností, což se mu v následujících letech také podařilo. Zásadní souhlas s transferem německých minorit ze střední a jihovýchodní Evropy britská vláda vyslovila na základě memoranda 2. července 1942, o čemž byl Edvard Beneš informován britským ministrem zahraničí Anthonym Edenem 7. července 1942.¹⁶

13. května 1943 dal souhlas k celkovému odsunu americký prezident Franklin D. Roosevelt při Benešově návštěvě v USA. Při této návštěvě obdržel Edvard Beneš i souhlas sovětské vlády, a to prostřednictvím sovětského velvyslance v USA Bogomolova.¹⁷ Československá republika se tak po druhé světové válce měla po dlouhých letech stát, dle E. Beneše, konečně národnostně homogenním státem.

1.5 Projekt československo-polské konfederace

Důležitým bodem z hlediska zajištění budoucí pozice Československa se stal projekt československo-polské konfederace z roku 1940. Prezident o něm jednal s polskou exilovou vládou v čele s generálem Sikorskim. Projekt se vyvíjel s ohledem na válečné události.¹⁸

---

¹⁵ Novotný, Karel; Kufnerová, Zlata: *Člověk Edvard Beneš*. 2006, s. 127.

¹⁶ Vysídlení Němců z Československa. Dostupné online z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Vysídlení_Němců_z_Československa., cit. podle: Kuklík, Jan: *Rok 1944 a přípravy prozatímního státního zřízení ČSR v Londýně na osvobození Československa*. In: Zudová- Lešková, Zlatica: *Válečný rok 1944*. 2001, s. 66.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Blíže např. Němeček, Jan: *Od spojenečství k roztržce: vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*.

Z počátku války, kdy Sovětský svaz stál po boku nacistického Německa, kladně, neboť polská strana, která byla od září 1939 ve válce se SSSR, viděla v konfederaci potenciální hráz, která měla bránit v první řadě německému Drang nach Osten a v druhé řadě dalšímu rozpínání Sovětů směrem do střední Evropy.

Ačkoli projekt vypadal zpočátku slibně, nakonec nebyl realizován. Vedle různých problémů, jakými byl například spor o oblasti Těšínska, to byl především a právě rozdílný vztah Československa a Polska k Sovětskému svazu.

Vstupem SSSR do antihitlerovského tábora byla konfederaci dána nová naděje na uvedení v život. Ne však na dlouho. Stalin veškeré snažení o československo-polskou konfederaci definitivně ukončil. *„Jejich konečné veto přišlo 16. července 1942- k nemalému Benešovu zklamání.“*¹⁹

Benešův projekt konfederace podporované SSSR, který se měl stát jedním z prvků jeho nové bezpečnostní koncepce pro střední Evropu, neměl naději na úspěch.

1.6 Edvard Beneš a Sovětský Svaz

Nabízela se tedy otázka, kam bude Edvard Beneš směřovat své úsilí nyní, když projekt konfederace selhal a Velká Británie s Francií též nenabízely jednoznačnou podporu a garance konceptu Benešovy obnovy Československa. Svou pozornost tak stále více obracel na Sovětský svaz a zvažoval možnosti budoucí spolupráce. E. Beneš již na jaře roku 1943 naznačil Bogomolovi zájem na sepsání určité spojenecké smlouvy. Bogomolov se návrhu „chytil“ a načrtl základní principy, které by daná smlouva měla obsahovat. Smlouva měla navazovat na trojstranný pakt ČSR-SSSR-Francie z roku 1935 a hlásit se ke smlouvě britsko-sovětské a měla také umožnit následný přístup třetí strany (tj. Polska).²⁰

Edvard Beneš začal připravovat cestu do Moskvy, která měla, jak ukázal následný vývoj, svým způsobem rozhodnout o dalším československém osudu. Před odjezdem do Moskvy však navštívil ještě USA, kde se sešel s prezidentem Rooseveltem. Beneše velmi potěšilo, že F. Roosevelt zdůrazňoval nutnost Sovětskému svazu důvěřovat a

---

¹⁹ Brod, Toman: *Benešova snaha o zajištění mezinárodní bezpečnosti Československa*. In: *Edvard Beneš a střední Evropa*, 1994, s. 44.

²⁰ Polsko nakonec k paktu nikdy přizváno nebylo, hlavním důvodem se stala otázka interpretace Katyňského masakru. Bližší např. Němeček, Jan: *Od spojenečství k roztržce: vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*.

v poválečném období s ním i spolupracovat.²¹ Beneš při své návštěvě USA přednesl návrh uzavřít se Sovětským svazem spojeneckou smlouvu, což Roosevelt považoval za správný krok. Beneše ve správnosti jeho rozhodnutí uzavřít se SSSR smlouvu podpořily kromě amerického prezidenta další dvě události. První bylo rozpuštění Komunistické internacionály, které podpořilo Benešovu představu, že v Sovětském svazu pomalu dojde k jisté demokratizaci a nebude tedy pro střední Evropu, respektive i pro Československo, nebezpečný. Druhou událostí byl souhlas sovětské vlády s myšlenkou transferu Němců z Československa.²²

Na opačný postoj narazil E. Beneš u Velké Británie. Po jeho příjezdu z USA se řada britských politiků kategoricky proti jakémukoli podpisu československo-sovětské smlouvy postavila. Důvodem byla smlouva uzavřená mezi Velkou Británií a Sovětským svazem, v níž stálo: „... že spojenecké velmoci nebudou před koncem války uzavírat s vládami menších států protihitlerovské koalice takové smluvní závazky, které by prejudikovaly jejich poválečné postavení v Evropě a které by rozpoutaly jejich nežádoucí soutěž o přízeň mocných.“²³ Edvard Beneš se tak díky negativnímu postoji Velké Británie k podepsání československo-sovětské smlouvy ocitl na půl roku pod tlakem Velké Británie na jedné straně a Moskvy a řady představitelů československého odboje doma i v Londýně na straně druhé, tedy těch, kteří podporovali, aby Beneš smlouvu co nejrychleji podepsal.

Edvard Beneš a část londýnského exilu tedy měli zájem na podepsání smlouvy se Sovětským svazem co nejdříve. Jeden z důvodů takového uvažování uvedl jeden z bližších Benešových spolupracovníků Hubert Ripka později ve svých memoárech:

„... dokud ještě německá armáda okupuje velkou část sovětského území, dokud SSSR nezvítězí, budeme moci získat výhodnější podmínky, kdybychom si naopak nepospíšili, riskovali jsme, že Sověti proti nám postaví komunistický výbor ustavený v Moskvě...“²⁴

Edvard Beneš nakonec přes řadu protestů i upozornění na závažnost pozdějších důsledků spojenectví se Sověty pro Československo do Moskvy odjel, aby smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci 12. prosince 1943 podepsal. Tím

---

²¹ Brod, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše*, 2002, s. 195.

²² Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 393.

²³ Brod, Toman: *Benešova snaha o zajištění mezinárodní bezpečnosti Československa*. In: Drda, Adam: *Edvard Beneš a střední Evropa*, 1994, s. 45.

²⁴ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 39.

byla předurčena další zahraničně politická orientace Československa i pro poválečnou dobu. Beneš si uvědomoval, že pokud Sovětský svaz vyjde z války jako vítěz, a on jako zkušený diplomat předvídal, že určitě vyjde, bude klauzule, která byla jednou z československých podmínek podpisu, o nevměšování do vnitřních záležitostí jistou zárukou i vůči Sovětskému svazu.

Edvard Beneš si uvědomoval, že vítězství Sovětů ve válce s sebou přináší jistá rizika, ovšem nedovedl si asi úplně do důsledků představit jaká. To, že v prosinci 1943 stál u podpisu smlouvy, mu nelze vyčítat a nelze jej kvůli tomu pouze kritizovat. Již tehdy smlouva se Sověty zároveň pro nemalou část Čechů a Slováků znamenala možnost bližšího a zároveň reálného osvobození z nacistické nadvlády. To si Edvard Beneš uvědomoval též. Jeho vizí bylo Československo jako nezávislý stát, což mu vlastně sovětská smlouva zpočátku slibovala, který bude spojencem jak Západu, tak Východu. Je však, ale pravdou, a Benešova slova to dokládají, že z jednání v Moskvě měl velmi dobrý pocit a slovům, která mu byla dána, zřejmě věřil. Ve svých Pamětech o tom prohlašoval: „*Výsledky všech jednání pokládám za plně úspěšné. Možno říci, že jsem nečekal, že věci budou postaveny tak jasně, tak rozhodně a v tak srdečné a harmonické spolupráci pro budoucnost.*“²⁵

Beneš při svém hodnocení Sovětského svazu vycházel také z toho, že totalitní diktatura v Sovětském svazu mohla dle něho mít naději se demokratizovat. Bylo to však spíše jeho přání a ve všech krocích Moskvy se snažil tuto změnu pozorovat a nalézat. Věřil, jak uvedl ve své knize *Demokracie dnes a zítra*, že světový vývoj povede ke sbližování sovětského a západního demokratického systému.²⁶

Při svém pobytu v Moskvě se Edvard Beneš sešel v prosinci 1943 také s představiteli exilových komunistů v čele s Klementem Gottwaldem. Jednal s nimi především o budoucích poměrech poválečné republiky. Ačkoli bylo mnoho témat, na která měli podobný názor, bylo také mnoho dalších, ve kterých společnou řeč nenašli. Shodli se ve věci vytvoření národní fronty jako společného koordinačního politického orgánu, i když v danou chvíli o její podstatě měli celkem rozdílné představy. Shodli se na zřízení národních výborů - opět se zásadními rozdíly. Bez větších problémů se shodli

---

²⁵ Beneš, Edvard: *Paměti II.* 2008, s. 260.

²⁶ Beneš, Edvard: *Demokracie dnes a zítra.* 1999, s. 222.

na potrestání kolaborantů a se zásahy do jejich majetkových poměrů a v posledním bodě se shodli na vytvoření vlády, ovšem každý z nich opět hájil jiné složení.²⁷

V čem se jejich názory rozcházely, byla otázka vysídlování Němců (Benešovo stanovisko bylo zmíněno již výše, komunisté chtěli problém řešit pouze potrestáním viníků války) a otázka Slovenska.²⁸

Přesto se Edvard Beneš vracel z Moskvy jako optimista. Byl rád, že jak se Sovětským svazem, tak s „vlastními“ lidmi byl schopen najít společnou řeč. Co si však zcela neuvědomoval, či nebyl ochoten si připustit, bylo, že tato jednání a smlouva znamenaly pro budoucnost Československa závazek podřízení se zájmům Sovětského svazu.

O měsíc později však Benešova důvěra v dobré úmysly a v loajalitu Sovětů utrpěla první otřes, když Sověti zahájili tajná vyjednávání s ministrem války loutkového slovenského státu, generálem Ferdinandem Čatlošem, člověkem, který stál na předním místě v seznamu československých quislingů a válečných zločinců.²⁹ Edvard Beneš se však o vyjednávání nedozvěděl přímo od Sovětů. Ti ho o dané věci vůbec neinformovali, v čemž spatřoval nežádoucí známku neloajálnosti.³⁰

Netrvalo však dlouho a další otřes na sebe nenechal dlouho čekat. V srpnu 1944 vypuklo na Slovensku povstání, které bylo připravováno v dohodě s E. Benešem na základě předpokladu, že bude následovat rychlá a účinná sovětská pomoc, kterou Stalin sliboval v roce 1943.³¹ Pomoc, která však přišla, přišla za prvé pozdě a za druhé v nedostatečné míře. Díky tomu se obrátil s prosbou o pomoc na západní spojence, kteří okamžitě zareagovali a pomohli, avšak jejich pomoc také netrvala dlouho. Důvodem byla pro Beneše překvapivá dohoda mezi spojenci o operačních zónách.³²

Edvard Beneš se začal obávat, aby se z operačních zón nestaly posléze zóny vlivu a tak se Československo nedostalo do sovětského sevření.

Jeho obavy z postoje Sovětského svazu potvrdil na podzim a v zimě roku 1944 postup Sovětských vojsk na Podkarpatské Rusi, který prakticky znamenal nemožnost

---

²⁷ Dle Beneše mělo jádro vlády tvořit seskupení tří stran - národních socialistů, sociálních demokratů a komunistů a vedle nich by ve vládě neměly chybět ani strany středové ani strany pravicové, komunisté s tím vcelku souhlasili s výjimkou pravicových agrárníků, které tak, jak existovaly v době předmnichovské, neuznávali. Čejka, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939-1945)*. 1997, s. 374.

²⁸ Komunisté zastávali stanovisko autonomie Slovenska, kdežto Beneš byl čechoslovakista. Čejka, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939-1945)*. 1997, s. 370.

²⁹ Tábořský, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1993, s. 205.

³⁰ Tamtéž, s. 206.

³¹ Tamtéž, s. 207.

³² Dohodu mezi sebou uzavřely Velká Británie, Spojené státy a Sovětský svaz, na jejím základě připadlo Slovensko do operační zóny Sovětskému svazu. Tamtéž, s. 209.

poválečného znovuoobnovení Československé republiky v předmnichovských hranicích-tedy jednoho z cílů Benešova programu obnovy republiky.³³ Bližší podrobnosti dalšího osudu Podkarpatské Rusi pak byly řešeny při Benešově návštěvě Moskvy cestou do Košic na jaře 1945.

1.7 Dekrety prezidenta republiky

Normotvorná činnost v rámci exilového státního zřízení byla vykonávána prostřednictvím tzv. dekretů. Jednalo se o ústavní dekrety, dekrety prezidenta republiky a nařízení vlády. V souvislosti s obnovou poválečného Československa je třeba se zmínit o dekretech, které měly zajišťovat obnovu právního řádu a státních orgánů osvobozeného Československa.

Základem československého poválečného právního vývoje se stal ústavní dekret prezidenta republiky o obnovení právního pořádku vydaný 3. srpna 1944.³⁴ Jeho první hlava pojednávala o obecných právních normách, přičemž veškeré právní předpisy vydané do 30. 9. 1938 prohlašovala za československý právní řád, zatímco předpisy vydané po tomto datu nebyly součástí československého právního řádu. Dekret mimo jiné stanovil zásadu, že veškeré předpisy vydané za války budou podléhat po válce ratihabici.³⁵

Dále byl důležitý dekret č. 10 Úředního věstníku československého, také z 3. srpna 1944, o dočasné správě osvobozeného území republiky Československé, který upravoval správu osvobozeného území do doby, než se na něj přesune československá vláda.

Další dekret z 22. února 1945 stanovoval, jak bude vykonávána moc v tzv. přechodném období, tedy do doby, než bude ustaveno prozatímní Národní shromáždění. Mnoho dalších dekretů se pak týkalo hospodářských a měnových záležitostí.

Asi nejvíce diskutovaným se pak stal dekret o potrestání válečných zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

Toto byly tedy nejdůležitější dekrety, které měly upravovat budoucí správu a poměry v poválečném Československu.

---

³³ Sověti na Podkarpatské Ukrajině verbovali československé občany do Rudé armády a organizovali kampaň za její připojení k Sovětské Ukrajině, ačkoli v prosinci 1943 Beneš Stalinovi Podkarpatskou Rus nabízel, což v té době ale Stalin odmítl. Tamtéž, s. 213.

³⁵ Kuklík, Jan: *Dekrety prezidenta republiky*. In: *Kauza: tzv. Benešovy dekrety*. 1999, s. 44.

Avšak při faktické obnově Československé republiky došlo ke změnám v uvedené Benešově koncepci připravované v Londýně. Její změny vyvolal především vývoj na Slovensku, vzestup vlivu komunistické strany a postup Sovětského svazu na Podkarpatské Rusi.³⁶

O postupu Sovětského svazu na Podkarpatské Rusi jsem se již výše zmínila a o vzestupu vlivu komunistické strany je pojednáno v další kapitole.

Co se týče Slovenska, jistý problém zde představovala tzv. Slovenská národní rada (dále jen SNR). SNR vznikla v roce 1943 jako odbojový orgán. Jejím programem se stalo obnovení Československa, ovšem na principu rovný s rovným. SNR se na Slovensku prohlásila za jediného oprávněného zástupce slovenského národa s právem vykonávat veškerou zákonodárnou, výkonnou a vládní moc na Slovensku, což bylo v rozporu s Benešovou koncepcí obnovy Československa, jelikož řada jím vydaných dekretů nebyla na Slovensku aplikována.

Obnova ústavního pořádku, tak jak si Beneš představoval, byla narušena a jeho program obnovy se tak v letech 1944-1945 začal pomalu hroutit.³⁷

1.8 Beneš podruhé v Moskvě

Na jaře 1945 odjel Edvard Beneš s vybranými představiteli londýnské emigrace do Moskvy, kde mělo být řešeno poválečné uspořádání budoucí československé vlády. Beneš zahájil jednání s komunisty, národními socialisty, sociálními demokraty, lidovci a Slovenskou národní radou ještě před svým odjezdem z Londýna.

Z rozhodování o otázkách budoucího politického uspořádání, především pak o nové vládě a jejím programu byli vyloučeni zástupci české domácí odbojové fronty. Nová československá politická reprezentace, v níž dominovala londýnská a moskevská emigrace, tak na úkor představitelů domácího odboje neutralizovala ty osobnosti a skupiny, které též za nacistické okupace zastávaly doma reformní program obnovy.³⁸

Jak již bylo zmíněno, byla naplňována dohoda politických táborů z exilu, že nová vláda bude vládou Národní fronty, přičemž panovala shoda na eliminaci stran kolaborujících s nacistickým režimem.

---

³⁶ Tamtéž, s. 45.

³⁷ Klimek, Antonín: *Plány Edvarda Beneše na poválečný vývoj Československa*. In: Drda, Adam: *Edvard Beneš a střední Evropa*. 1994, s. 83.

³⁸ Kocian, Jiří: *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. 1993, s. 4.

Vlastní jednání o nové vládě probíhala v Moskvě od 22. do 29. března 1945. Předmětem rozhovorů bylo personální složení vlády, její program a vyřešení státoprávního postavení Slovenska v rámci obnoveného československého státu. Základem pro jednání se stal komunistický návrh vládního programu (Program vlády Národní fronty Čechů a Slováků).³⁹ Žádná alternativa vůči komunistickému programu neexistovala či nebyla předložena. Při jednání o nové vládě dominovali komunisté a v programu se ostatním stranám podařilo vyjednat nepatrné změny, což byl pro komunisty jistě úspěch. Personální složení vlády bylo též výhodné pro komunisty, kteří získali nejdůležitější posty.⁴⁰ Edvard Beneš s těmito výsledky souhlasil. Důvody k tomu byly prosté- Rudá armáda a NKVD pronikaly hluboko do Československa a místní komunisté s jejich podporou obsazovali řadu důležitých pozic.⁴¹ Navíc z postojů západních mocností bylo možné pozorovat, že nemají v úmyslu do situace ve střední a východní Evropě zasahovat. Blízký Benešův spolupracovník Eduard Táborský potvrdoval, že kdyby prezident komunistům bránil vstoupit do vlády anebo kdyby komunisté považovali svoji účast ve vládě jako nedostatečnou, odmítli by ji. A mohlo by to vést i k občanské válce. V neposlední řadě byl důvodem k souhlasu zájem Edvarda Beneše na brzkém návratu do vlasti. Svou přítomností chtěl doma povzbudit demokratické síly a tím zmenšit sílcí vliv komunistů.⁴²

1.9 Závěr války

Druhá světová válka se na jaře 1945 chýlila k závěru a prezident Beneš pozorně sledoval vývoj vojenských operací vzhledem k blížícímu se osvobození země. Bylo jeho přáním, aby většinu republiky osvobodili západní spojenci. Velmi dobře si uvědomoval, co by se stalo, pokud by největší část republiky osvobodila Rudá armáda. Jeho přání však zůstalo nenaplněno. Prezident Beneš nakonec přijížděl do Prahy, jakožto do města osvobozeného Rudou armádou.

Okamžiky a okolnosti osvobození většiny československého území, lze považovat za velký a zásadní mezník v dějinách. Právě zde se nabraly události týkající se i osudu

---

³⁹Doba poválečná. Dostupné online z: < <http://icv.vlada.cz/assets/historie/Doba-povalecna-1945.pdf> >.

⁴⁰ Ministerstvo vnitra, ministerstvo informací a školství, ministerstvo zemědělství.

⁴¹ NKVD – narodnyj komissariat vnutrennich děl.

⁴² Táborský, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1993, s. 238.

poválečné republiky nový směr. Nejednalo se o pouhé Benešovo pochybení. On jen sotva mohl z pozice prezidenta osvobozovaného státu s dočasným sídlem v Košicích ovlivňovat mezinárodní dění a tím tedy i samotné osvobozovací akce na území Československa. Americká armáda by byla bývala Prahu osvobodit mohla, avšak americký generál Patton dostal na naléhání Sovětů rozkaz zastavit svůj postup.⁴³ Tak se Československo prakticky díky dohodě Američanů a Sovětů dostalo fakticky a definitivně do sféry vlivu Sovětského svazu bez boje a to prakticky ihned po ukončení druhé světové války.

Edvard Beneš si uvědomoval, co tento krok znamená, a tak se jeho dalším cílem stalo úsilí o zabránění dosažení absolutní moci komunisty. Do osmi bodů toto úsilí shrnul Eduard Táborský ve své knize *Edvard Beneš mezi Západem a Východem*. Prvním bodem bylo podpořit morálku veřejnosti, druhým bylo jednat s komunistickou stranou jako s jinými politickými stranami. (Edvard Beneš doufal, že pokud se bude ke komunistům chovat spravedlivě a bude jim umožněn celkem rozsáhlý podíl na moci, nebudou chtít svůj vliv rozšiřovat dále). S tím souvisel i bod třetí, přimět komunisty, aby se úměrně své síle podíleli na vládní zodpovědnosti.

Dalšími body byly: zabránění komunistům v dosažení většiny v parlamentu; bude-li to nezbytné, zaujmout pružnou obranu ústupu před komunistickým nátlakem v sociální a hospodářské oblasti, ovšem při uhájení základních postulátů politické svobody; využít prestiž, popularitu, morální autoritu a důvěru, jíž se prezident těšil ve všech vrstvách obyvatelstva; udržet otevřenou cestu na Západ; omezit sovětské vměšování do domácích záležitostí Československa.

Toto byly tedy body, které chtěl E. Beneš po druhé světové válce dle E. Táborského sledovat. E. Táborský soudil, že Edvard Beneš byl plný optimismu a nadějí, že demokracii se mu nakonec podaří udržet stejně, jako se mu dařilo dosáhnout mezinárodního od uznání Mnichova. Ovšem o osudu poválečného Československa bylo rozhodnuto jinak.

---

⁴³ Táborský, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1993, s. 242.

2. Poválečné Československo

2.1 Národní fronta

První poválečná vláda Národní fronty Čechů a Slováků byla jmenována ve východoslovenských Košicích dne 4. dubna 1945.⁴⁴ Dle předchozích ujednání ve vládě zasedali komunisté, kteří celkem obsadili sedm křesel (včetně slovenských komunistů). Dále tvořili vládu národní socialisté, lidovci, sociální demokraté, dále příslušníci slovenské Demokratické strany a nestraníci.⁴⁵ Zakázány byly předválečné pravicové strany- zejména strana agrární a slovenská ľudová strana.⁴⁶ Předsedou vlády se stal Zdeněk Fierlinger, sociální demokrat, výrazně inklinující ke spolupráci s komunisty. Vznik jiných nových stran byl vázán na souhlas Národní fronty a akceptování jejího programu. Takovéto podmínky prakticky vylučovaly možnost existence legální opozice a odporovaly principům demokratického vládnutí.⁴⁷

Dne 10. května přijela větší část nové vlády do Prahy s již schváleným programem, nazývaným též Košický vládní program, který byl prakticky dojednan při předchozích jednáních v Moskvě. Vládní program obsahoval základní zásady vládní politiky ve vnitropolitické a mezinárodní oblasti. V článku I definoval vládu Národní fronty Čechů a Slováků jako vládu reprezentantů „všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozovací zápas za svržení německé a maďarské tyranie“. Její existence byla limitována přípravou a provedením „všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění“, jehož hlavním úkolem bylo vypracování nové československé ústavy.⁴⁸

Další články programu (článek II a III) byly věnovány pomoci Rudé armádě v dokončení osvobození republiky a vybudování nové československé branné moci, článek IV se věnoval stanovení linie zahraniční politiky na základě nejtěsnějšího spojení se Sovětským svazem ve smyslu československo-sovětské smlouvy z prosince 1943.⁴⁹ Československo dle ustanovení programu hodlalo využít pomoci SSSR při dokončení porážky Německa, při definitivním určení československých hranic

---

⁴⁴ Londýnská exilová vláda podala demisi 2. dubna 1945.

⁴⁵ Kocián, Jiří: *Poválečný vývoj v Československu 1945-1948*. 1993, s. 10-11.

⁴⁶ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948*. 1991, s. 28.

⁴⁷ Tamtéž, s. 29.

⁴⁸ Doba poválečná. Dostupné online z: <http://icv.vlada.cz/assets/historie/Doba-povalecna-1945.pdf>.

⁴⁹ Spolupráce se měla týkat vojenské, politické, ekonomické a kulturní oblasti.

v předmnichovské podobě, v otázce reparací a při organizaci budoucího míru. Tuto linii zahraniční politiky měly doplňovat přátelské vztahy k Anglii, USA a Francii.

Další článek (článek V) požadoval nahrazení dosavadního byrokratického a lidu vzdáleného správního aparátu volenými národními výbory.

Dále v článku V bylo požadováno zrovnoprávnění žen ve všech oblastech, rozšíření volebního práva pro všechny od 18 -ti let včetně příslušníků branné moci. Článek obsahoval i ustanovení týkající se zbavení volebního práva.

Obnovený československý pořádek měl plně zaručit ústavní svobody. Byly také stanoveny zásady nového vztahu českého a slovenského národa v ČSR na základě rovný s rovným a v článku VII bylo potvrzeno odstoupení Zakarpatské Ukrajiny SSSR.

Další články řešily osud německé a maďarské menšiny, provedení retribucí, zajištění majetku občanů nepřátelských států, zrádců a kolaborantů a byla potvrzena též restituce majetku odňatého neprávem v období války.

Článek XII se věnoval znárodnění klíčových odvětví národního hospodářství a v článcích XII-XV se vláda zavazovala zabezpečit zásobování obyvatelstva potravinami, položit základy sociální politiky a sociální péče, zasadit se o obnovu vzdělávání, vědy a kulturní oblasti. Vláda také prohlásila, že bude podporovat tvůrčí schopnosti lidu tím, že bude organizovat a podporovat demokratickou cestou účast nejširších vrstev našich národů na každodenním politickém, hospodářském, sociálním a kulturním životě, aby se tak stalo skutkem, že lid je opravdu jediným zdrojem státní moci.⁵⁰

Toto tedy byly nejzásadnější body programu, které určovaly budoucí charakter státu.⁵¹ Nejdůležitější body tohoto programu byly posléze uskutečňovány dočasně prostřednictvím některých dekretů prezidenta republiky.

Národní fronta se v poválečné republice stala nejdůležitějším článkem mocenskopolitického systému a vytvářela základnu lidově demokratického režimu. Národní fronta byla politickým základem státu, určovala linii státní politiky, rozhodovala o hlavních sporných politických a mocenských otázkách. Prostřednictvím vlády a jejích orgánů ovládala znárodněný sektor, určovala směr hospodářského vývoje, apod. Národní fronta se stala monopolem koalice několika stran, který se prosazoval ve

---

⁵⁰ Doba poválečná. Dostupné online z: <<http://icv.vlada.cz/assets/historie/Doba-povalecna-1945.pdf>>.

⁵¹ Košický vládní program. Dostupné online z: <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>.

všech oblastech života. Národní fronta byla však specifickou koalici nerovnocenných a protichůdných sil.⁵²

Nekomunistické strany věřily, že Národní fronta slouží k udržení komunistů na demokratické cestě pokojného, parlamentního vývoje, opak byl však pravdou. Komunistům Národní fronta sloužila k dosažení jejich mocenského cíle. Hubert Ripka později vzpomínal na dobu po osvobození slovy: „*Boj za svobodu tedy pokračoval i po osvobození. Od první hodiny nám hrozil totalitní komunistický režim, který by nastoupil po totalitním režimu nacistickém. Od první hodiny jsme se museli dát znovu do boje, aby nebyly podkopány samy základy naší národní existence.*“⁵³

2. 2 Květnové volby - očekávání a realita

Dne 26. května 1946 se konaly v Československu demokratické volby do Ústavodárného Národního shromáždění na základě rovného, tajného a přímého volebního práva za účasti všech politických stran sdružených v Národní frontě. V systému Národní fronty měly parlamentní volby mimořádný význam. Nerozhodovalo se v nich pouze o stranickopolitickém složení volených orgánů, ale i o dalším rozdělení všech významných mocenských pozic.⁵⁴

Termín voleb nebyl nahodilý. Jak uvádí Václav Veber ve své knize *Osudové únorové dny*, o době konání voleb se s největší pravděpodobností rozhodovalo v Moskvě. Původní návrhy počítaly totiž s volbami do půl roku od konce války. Tato doba se však moskevským komunistům zdála nevýhodná, protože dle jejich mínění KSČ na to ještě nebyla připravena.⁵⁵ Volby se proto uskutečnily až rok po osvobození - v době, kdy již KSČ měla výrazný vliv.

Šrám na demokratickém charakteru voleb nesla již předvolební atmosféra a kampaň. Prezident Beneš den před volbami apeloval na veřejnost, aby „*u vědomí vážnosti tohoto politického aktu přistoupili k výkonu svého výsostného občanského práva a podali světu důkaz své politické vyspělosti v chápání občanských práv a povinností, demokratické*

---

⁵² Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948*. 1991, s. 31.

⁵³ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 47.

⁵⁴ Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. 1993, s. 57.

⁵⁵ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 42.

svobody a národní disciplíny“.⁵⁶ Avšak navzdory předchozím dohodám probíhala předvolební kampaň ve vzrušené atmosféře.⁵⁷

V kampani zvláště ze strany komunistů zaznívaly demagogické argumenty o „silách reakce“, které předjímalý celý následující pojetí dalšího politického zápasu. Objevila se také obvinění z kolaborantství některých kandidátů. V Praze zapůsobil krok bezpečnostní komise národního výboru, která v den před volbami doručila několika tisícům občanů oznámení o zahájení jejich vyšetřování dle retribučních dekretů. Současně také před volbami probíhal přesun sovětských vojsk, který provázela šeptaná propaganda o tom, že má sloužit k případné úpravě volebních výsledků.⁵⁸

Voleb se účastnilo celkem osm politických stran. Na české straně: komunisté, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci. Na Slovensku to poté byli také komunisté, Demokratická strana a v předvolebním období nově vzniklé strany- Strana práce a Strana slobody. Důvody vytvoření těchto dvou stran měly svůj specifický účel.⁵⁹ Komunisté měli obavy z velkého vítězství Demokratické strany a existencí nových dvou stran chtěli vliv a sílu Demokratické strany rozmělnit. To se jim nakonec však nepodařilo, neboť nové strany nestačily zakotvit a i přes oficiální podporu neměly dostatečné zázemí ani funkcionáře.⁶⁰

Dalším faktorem, který mohl ovlivnit výsledky voleb, byla tehdejší národnostní situace, v jejímž důsledku bylo Němcům a Maďarům odebráno volební právo.

Většina představitelů nekomunistických stran očekávala komunistickou porážku. Nekomunistické strany byly přesvědčeny, že mocenské pozice, které komunistická strana hned po válce obsadila, neodpovídají jejímu skutečnému vlivu. Zároveň kalkulovali s myšlenkou, že poválečná revoluční vlna již opadla a jako důkaz se jim jevil neúspěch levicových stran ve volbách v Maďarsku a Rakousku v roce 1945.⁶¹

Národní socialisté si za svůj úkol vytýčili být stranou číslo jedna a z této pozice tak odsunout stranu komunistickou. Představitelé této strany a s nimi i prezident Beneš předpokládali, že strana získá minimálně 1,5 milionu hlasů, optimisté dokonce hovořili o 1,8 milionu hlasů.⁶²

---

⁵⁶ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 572 cit. podle: J.Kocián, J Váňková (eds.) *Nezveřejněné projevy prezidenta Beneše*, II, s.136.

⁵⁷ Národní fronta se usnesla na slušně vedeném volebním boji a přijala v tomto směru jistá omezení, viz. např. Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948*. 1991, s. 37.

⁵⁸ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 573.

⁵⁹ Blíže např. Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948*, 1991, s. 45.

⁶⁰ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 48.

⁶¹ Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. 1993, s. 57.

⁶² Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*. 2008, s. 574.

Národní socialisté měli spolu s lidovci a slovenskými demokraty dle předvolebních domněnek získat 4 milióny hlasů a tím i přesvědčivou většinu v orgánech moci. Sociální demokraté kalkulovali s pozicí druhé nejsilnější strany- po komunistech- s miliónem hlasů. Komunisté sestavili svoje předpovědi a dospěli k těmto číslům: oni samotní získají v českých zemích 41%, sociální demokracie 15-16%, národní socialisté 22,5% a lidovci 21%.⁶³

Klement Gottwald dokonce před volbami prohlásil: „*I kdyby komunisté nedosáhli úspěchu ve volbách, pak ještě budou mít v rukou dostatečné prostředky, zbraně a moc jak korigovat prosté mechanické hlasování a vynutit si pro komunistickou stranu příznivé výsledky.*“⁶⁴ Jak je z řeči Klementa Gottwalda patrné, komunisté by se v případě prohry ve volbách byli schopni uchýlit k násilí jen proto, aby dosáhli monopolu své moci.

Realita však nakonec byla jiná. Volby skončily poměrně značným vítězstvím KSČ. V celostátním měřítku získali dokonce 37,94% hlasů.⁶⁵

Volební vítězství komunistů mělo řadu příčin. V první řadě to byly již výše zmíněné negativní zkušenosti československých občanů s předválečnou podobou státu, předválečnou hospodářskou krizí, mnichovskou zradou a německou okupací. Dále na vítězství mělo vliv ocenění úlohy komunistů v odbojovém hnutí a pocity vděčnosti Sovětskému svazu za osvobození ČSR. Pro občany se stal přitažlivým i komunistický předvolební program, ve kterém se hlásili k národním a demokratickým principům, které doplnili o další návrhy hospodářských a sociálních reforem s vyhlídkou na sociálně spravedlivou společnost v mezích parlamentní demokracie.⁶⁶ Veřejnost tak snadno podlehla programu hlásajícímu spravedlivý a demokratický socialismus, ačkoli pravý záměr komunistů byl úplně opačný. To ovšem v danou dobu mohl tušit jen málokdo.

Vítězství komunistům usnadnily samy demokratické strany, jejichž vágní volební programy daly vyniknout programu komunistickému. Nepomohly jim ani předvolební výpady, ve kterých komunisty osočovaly, ani vzájemná rivalita, kterou vedly

---

⁶³ Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. 1993, s. 60.

⁶⁴ Prokš, Petr: *Československo*. In: Teichman, Miroslav: *Sovětizace východní Evropy*. 1995, s. 48. cit. podle: SÚA, AÚV KSČ, Zasedání ÚV KSČ 1945-1962, Fond č.01, sv. 2, a.j.9, 1.2-5.

⁶⁵ Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. 1993, s. 60.

⁶⁶ Prokš, Petr: *Československo*. In: Teichman, Miroslav: *Sovětizace východní Evropy*. 1995, s. 49.

demokratické strany mezi sebou navzájem. Nadto nade vše komunisté vstupovali na rozdíl od demokratů do voleb již jako strana masová s širokou členskou základnou.⁶⁷

Nebylo tedy vůbec v silách nekomunistických stran, získat ve volbách větší podporu než nakonec získaly.

Výsledky voleb prezidenta Beneše a demokratické strany zklamaly.⁶⁸

Jednání o sestavení vlády započaly koncem června 1946. Nekomunistické strany ohlásily své požadavky na některá ministerstva, ale komunisté, kteří měli svou představu, na níž nehodlali nic měnit, předložili svůj návrh, dle kterého se ostatní strany měly řídit.

2. července 1946 jmenoval Edvard Beneš novou vládu Národní fronty, tentokrát za předsednictví Klementa Gottwalda. Komunisté získali ve vládě devět křesel, národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté po čtyřech, sociální demokraté tři a dva členové vlády byli bez příslušnosti.⁶⁹

Nový program vlády byl přijat jednomyslně.

Ústředním tématem programu se stala dvouletka a vypracování nové ústavy, která by zakotvila dosavadní změny. Strategické záměry dvouletého hospodářského plánu v Československu byly následující: v průmyslové výrobě překročit o deset procent úroveň roku 1937, výkonnost zemědělství povznést na předválečnou úroveň, výstavbou bytů vyřešit bytový problém, zajistit výstavbu plánovaných objektů pro průmysl i zemědělství, obnovit veřejné komunikace apod. Zvláštní důraz byl pak položen na program hospodářského vyrovnávání Slovenska s českými zeměmi.⁷⁰

Dvouletý hospodářský plán sám o sobě nepřinášel zásadní změny do hospodářského života Československa. Současně však z pohledu politického vedení komunistické strany představoval odrazový můstek k jinému typu střednědobé plánovací metodiky vyznačující se mimo jiné centralizací řízení ekonomiky země.⁷¹

Období mezi volbami 1946 a volbami následujícími se pro komunisty stalo jakýmsi intermezzem- dobou, během níž chtěli učinit taková opatření, která by jim v dalších volbách zajistila absolutní většinu.⁷²

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 49.

⁶⁸ Zeman, Zbyněk: *Edvard Beneš - Politický životopis*. 2000, s. 282.

⁶⁹ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 58.

⁷⁰ Jančík, Drahomír: *Počátky plánování národního hospodářství v Československu a Východním Německu*. Praha, 2005. Dostupné online z: <http://nb.vse.cz/khd/Download/kolokvium.pdf>.

⁷¹ Jančík, Drahomír: *Počátky plánování národního hospodářství v Československu a Východním Německu*. Praha, 2005. Dostupné online z: <http://nb.vse.cz/khd/Download/kolokvium.pdf>.

⁷² Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 59.

Aby bylo možné toho dosáhnout, bylo třeba eliminovat možnou opozici, skrytou dle nich v demokratických stranách Národní fronty. Komunisté se po volbách obávali, aby se proti nim nespojila česká a slovenská pravice. Navíc kdyby se k nim připojilo ještě pravicové křídlo sociální demokracie, ztratili by jako levice parlamentní většinu a to si nemohli dovolit. Rozhodli se proto, že potlačí pravomoci slovenských orgánů, aby vývoj na Slovensku neovládla slovenská pravice, a využijí státoprávních a nacionalistických sporů mezi českými a slovenskými demokraty k zabránění vzniku protikomunistické opozice. Výsledkem tohoto uvažování bylo přinucení slovenských demokratů, aby uzavřeli dohodu, že slovenský sbor pověřenců a Slovenská národní rada budou přímo podřízeny československé vládě.⁷³

Povolební období přineslo ještě jednu zajímavou, překvapivou situaci. „*Po prvním šoku se veřejné mínění rychle vzchopilo a zdálo se, že lépe chápe, že demokracie je ohrožena v samé své existenci a že pro její přežití je nutné postavit proti komunismu aktivní odpor. K svému překvapení jsme v naší straně (národní socialisté–pozn. autora) pozorovali růst členské základny... Také počet členů strany lidové stoupl stejným způsobem. Pokud jde o sociální demokracii, její nekomunizující členové viděli, že Fierlinger způsobil jejich porážku, a projevovali své přání vymanit se z poručnictví komunistické strany a vrátit se k své tradiční linii, linii zajisté socialistické, ale rozhodně demokratické....Po dvou letech usilovné práce a trvalého zápasu jsme mohli hledět s důvěrou do budoucnosti v přesvědčení, že se nám podaří zachránit v naší zemi demokracii a svobodu.*“⁷⁴

Ani tento zajímavý okamžik ve vývoji poválečné republiky však nemohl komunisty zastavit. O celé věci rozhodovala Moskva, a ta právě sváděla na mezinárodním poli zápas o vliv se Spojenými státy americkými. A Československo se mělo stát jedním z nástrojů a následně i obětí tohoto zápasu, jak ukázaly zejména události roku 1947.

2.3 Mezinárodní situace

Mezinárodní situace se stala důležitým faktorem ovlivňujícím další vývoj Československa.

Vztahy mezi Západem a Sovětským svazem byly do března roku 1946 sice problematické, nikoli však nepřátelské. Po Churchillově Fultonském projevu však USA

⁷³ Prokš, Petr: *Československo*. In: Teichman, Miroslav: *Sovětizace východní Evropy*. 1995, s. 51.

⁷⁴ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 59.

začali chápat SSSR jako svoji hrozbu, načež změnili i svůj přístup k Sovětskému svazu. Pro nový kurz této americké politiky se vžil pojem containment - politika tzv. zadržování.

Vztahy mezi Západem a Sověty postupně ochladly, což na Československo muselo mít nezbytně vliv. Československo se stalo zemí spadající do sféry vlivu Sovětského svazu. Západ v tom viděl nebezpečí, a proto s Československem omezoval styky, což ale pro československé demokraty znamenalo, že zůstali osamoceni, bez účinné západní pomoci proti komunistům a jejich sovětským spojencům. Tento postoj byl patrný například při pařížské mírové konferenci v roce 1946, kdy západní mocnosti na rozdíl od Sovětů československé požadavky nepodpořily. Nejhůře se vyvíjely především vztahy Československa a USA. Spojené státy zastavily v září 1946 prodej přebytků zásob americké armády Československu, v říjnu zrušily úvěr na tento nákup a rovněž přerušily s ČSR rokování o půjčce několika milionů dolarů.⁷⁵

Jinak se vyvíjely vztahy s Francií, kde Beneš využíval svého dřívějšího kladného poměru ke gaullistickému odboji. Československo podalo v srpnu 1946 návrh smlouvy, přičemž nečekalo, že na protinávrh bude muset čekat devět měsíců. Nakonec protinávrh přišel, ovšem se změnami, které neodpovídaly československým představám. Beneš a jeho stoupenci však smlouvu chtěli podepsat za každou cenu, i když neodpovídala přesně původním záměrům a dosti se od nich lišila.⁷⁶

Edvard Beneš v možné smlouvě s Francií spatřoval možnost, jak si zajistit alespoň částečně spojení a kontakt se Západem, jako malou protiváhu vlivu Sovětského svazu. V očích československých komunistů však byla smlouva s Francií nežádoucí a chtěli jejímu podpisu za každou cenu zabránit. A tak Benešovo přání jako již mnohokrát, zůstalo opět pouze přáním.

Jak je tedy možné pozorovat, všechny výraznější pokusy o spolupráci ČSR se Západem byly neúspěšné. Sovětský svaz ovlivňoval československou zahraniční politiku ve značném rozsahu. Nejinak tomu bylo i v případě jednání o československé účasti na Marshallově plánu.

Marshallův plán, neboli Plán evropské obnovy, byl program zformulovaný státním tajemníkem USA Georgem C. Marshallm z 5. června 1947. Plán nabízel hospodářskou pomoc všem evropským státům včetně SSSR. Jedinou americkou podmínkou bylo, že se samy evropské státy dohodnou na spolupráci, na tom, co potřebují, a vypracují

⁷⁵ Prokš, Petr: *Československo*. In: Teichman, Miroslav: *Sovětizace východní Evropy*. 1995, s. 52.

⁷⁶ Blíže např.: Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*. 2008, s. 593-594.

jakousi listinu svých potřeb a požadavků a teprve poté Američané rozhodnou o způsobu hospodářské pomoci.⁷⁷ Cílem Marshallova plánu mělo být doslova „oživení hospodářství tak, aby bylo možno vytvořit politické a sociální poměry, v nichž by mohly existovat svobodné instituce.“⁷⁸

O amerických návrzích jednali v Paříži Britové, Francouzi i Sověti, kteří vyslali delegaci v čele s ministrem zahraničí Molotovem, ve druhé polovině června 1947. Sověti však nesouhlasili se základními principy a návrhy a Molotov tak 3. července Paříž opustil.

Situaci v Československu v souvislosti s Marshallovým plánem lze shrnout jedním slovem: naděje. Jako naději na lepší zítřky to vnímali nejen obyčejní lidé či demokraté, ale také někteří komunističtí předáci, ačkoli k danému plánu zaujali jistou rezervovanost. Jistý posun v jejich chování nastal nečekaně po Molotovově opuštění Paříže, avšak i přesto si komunisté uvědomovali důležitost americké nabídky.⁷⁹

O osudu Marshallova plánu i výše zmíněné československo-francouzské smlouvy mělo být rozhodnuto při návštěvě československé vládní delegace v Moskvě na začátku července 1947.⁸⁰

Stalin při těchto jednáních řekl: „...úvěry o nichž se mluví v Marshallově plánu jsou velmi nejisté a ukázalo se, že pod formulí úvěrů se velmoci pokoušejí vytvořit západní blok a izolovat Sovětský svaz... nyní se vláda SSSR ...přesvědčila, že jde vskutku o izolaci SSSR.“⁸¹

Poté se Stalin dále podívoval nad rozhodnutím Československa přijmout pozvání na účasti na Marshallově plánu a při té příležitosti uvedl: „Pokládáme tuto věc za zásadní, na níž závisí vaše přátelství s SSSR. Půjdete-li do Paříže, dokážete, že chcete spolupůsobit při akci na izolaci Sovětského svazu.“⁸²

V tomto smyslu zazněl při jednáních v Kremlu ultimativní požadavek, aby Československo opustilo pařížská jednání. Bylo to ultimátum, kterému se československá vláda podřídila. Hubert Ripka k tomu poznamenal: „Kolísal jsem mezi touhou kategoricky odmítnout urážlivý požadavek Moskvy a nutností sklonit se před

---

⁷⁷ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 83.

⁷⁸ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s.629 Cit. podle referátu čs. velvyslanectví za 17. června, AMZV, Zprávy ZÚ Washington, č. 57.

⁷⁹ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 68.

⁸⁰ V Moskvě ČSR zastupovali: Klement Gottwald, Jan Masaryk, Prokop Drtina.

⁸¹ Kaplan, Karel; Špiritová Alexandra : *ČSR a SSSR 1945-1948*, s. 364. Záznam z jednání československé delegace v Moskvě.

⁸² Kaplan, Karel; Špiritová Alexandra : *ČSR a SSSR 1945-1948*, s. 364. Záznam z jednání československé delegace v Moskvě.

Stalinovým ultimátem. Po dlouhých úvahách jsem byl nucen uznat, že bohužel nemůžeme ustoupit...kromě toho jsme věděli, že nedosáhneme ve vládě většiny...prezident se domníval stejně jako my, že vzhledem k okolnostem nám nezbyvá než se podřídít.“⁸³

Stejně jako Marshallův plán, dopadla i smlouva s Francií.

Tento okamžik, přijetí moskevského diktátu k odstoupení od Marshallova plánu, byl vlastně prvním výrazným potvrzením Československa v postavení podřízeného spojence Sovětského svazu. Z Československa se stával vazal všemocného souseda. Nebylo cesty zpátky. A uvědomovali si to všichni českoslovenští politici. Věděl to i Edvard Beneš, kterému se tím hroutila jeho zahraničně politická koncepce.

Významnou událostí na mezinárodní scéně se stalo ustavení Informačního byra KS v září 1947. Byla to vlastně jakási reakce Sovětského svazu na Marshallův plán, který ve svém důsledku znamenal ústup a zatlačení komunistických ambicí v západní Evropě. Tímto aktem, zřízením Informačního byra, byla v podstatě vyhlášena nová strategie komunistického hnutí v Evropě, která přispěla v dělení světa na dva politické tábory.⁸⁴ Pro Československo byla tato změna podstatná a to především z toho důvodu, že na ustavující schůzi Informbyra byla odmítnuta parlamentní cesta k socialismu, což prakticky znamenalo požadavek směřující na československé komunisty co nejrychleji dobýt absolutní moc jakýmkoli prostředky.⁸⁵

V mezinárodních vztazích tak nastala rozsáhlá změna. Ze spojeneckého bloku se stala dvě nepřátelská uskupení- tábor komunistický a tábor imperialistický, jak jej nazývali komunisté. A tyto dva tábory si nyní rozdělovaly Evropu, Československo nevyjímaje.

2. 4 Události podzimu 1947

V polovině roku 1947 nastalo jedno z kritických období poválečné Československé republiky.

Začaly se projevovat první náznaky politické krize a hospodářské obtíže. Bylo to způsobeno více příčinami. Za prvé skončily dva roky trvající dodávky strojů a surovin

---

⁸³ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 72-73.

⁸⁴ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 112.

⁸⁵ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945- 1948*. 1991, s. 75.

poskytované v rámci UNRRA, což se projevilo oslabením vnitřního trhu.⁸⁶ Působila zde i ztráta konkurenceschopnosti na trzích zahraničních, způsobená obtížemi ve znárodněném průmyslu. Tyto problémy ještě ke všemu doprovázelo sucho, které střední Evropu v létě 1947 postihlo.⁸⁷ Tyto problémy vyvolávaly u obyvatelstva částečnou nespokojenost. Tato nespokojenost obyvatelstva byla pak komunisty využita při jejich cestě za získáváním moci.

Období podzimu 1947 se stalo obdobím politického zápasu o moc. Každý spor ve vládě či Národní frontě se stal pro komunisty záminkou, ze které se snažili co nejvíce vytěžit. Prostředkem jejich boje na získání moci se tak staly Hradecký program, milionářská dávka, nezdařený pokus o atentát na tři členy československé vlády či kampaň o zvyšování platů státních zaměstnanců. Problémy ukazovaly na krizi Národní fronty, která nebyla schopna na své půdě najít řešení vhodné pro všechny strany.

Komunisté svůj boj o mocenský monopol sváděli na všech frontách a nenechávali nic náhodě. Proto se snažili ve všech nekomunistických stranách vytvářet levicová prokomunistická křídla, která by v okamžiku střetu převzala nad stranami vedení.⁸⁸

Na Slovensku komunisté vedli zápas proti Demokratické straně, jejímž výsledkem bylo zbavení vlivu Demokratické strany ve slovenském sboru pověřenců. Už v říjnu a listopadu 1947 se v Bratislavě odehrála jakási generální zkouška sledující převzetí moci komunisty. Edvard Beneš a české demokratické strany přitom neposkytli zpočátku slovenským demokratům potřebnou podporu, neboť jejich obavy ze slovenského separatismu dosud přehlušovaly jejich strach z komunistů.⁸⁹

Poslanec Ota Hora ke komunistickému postupu poznamenává: „*V listopadu 1947 zasedal ÚV KSČ, který v podstatě určil cíl a prostředky jak postupovat v příštích volbách, způsobem normálním či ozbrojeným pučem, získat moc a nastolit diktaturu proletariátu... Netrvalo dlouho, abychom se přesvědčili, že komunistická cesta k nastolení diktatury byla nastoupena.*“⁹⁰

Postup komunistů se tehdy ukazoval jako nezadržitelný a boj o moc se začal odehrávat k neprospěchu demokratických stran mimo i Národní frontu. V praxi se to projevovalo tím, že komunističtí ministři se snažili uskutečnit důležité změny a rozhodnutí bez dohody v koalici, bez projednání ve vládě, pouze svým resortním

---

⁸⁶ United Nations Relief and Rehabilitation Administration

⁸⁷ Kocian, Jiří: *Poválečný vývoj v Československu 1945- 1948*. 1993, s. 62.

⁸⁸ Blíže např. Kaplan, Karel: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 27-70.

⁸⁹ Zeman, Zbyněk: *Edvard Beneš - Politický životopis*. 2000, s. 285.

⁹⁰ Hora, Ota: *Svědectví o puči*. 1991, s. 80.

nařízením, a nekomunističtí ministři proti tomu usilovali o ustavování vládních komisí, jejichž prostřednictvím chtěli tuto svévolnou aktivitu omezit. Od prosince 1947 neproběhla jediná schůze vlády bez ostrých sporů a vážných zuřivých slovních potyček. Dělnost vlády tak posupně ochabovala, až se v polovině února zcela vytratila.⁹¹

Co se aktivity nekomunistických stran týče, uvědomily si až příliš pozdě, že by měly spojit své síly proti komunistické agresivitě a vypracovat společný plán postupu. Teprve koncem roku 1947 se sešli vedoucí činitelé strany národně socialistické a sociálně demokratické a uzavřeli jakousi ústní dohodu o společných krocích a o nutnosti soustředit se na hlavní nebezpečí.⁹² Veškeré události, aktivity i neaktivity tak nezadržitelně směřovaly k významnému mocenskému střetnutí, ke kterému nakonec v Československu došlo v únoru 1948.

---

⁹¹ Karel, Kaplan: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 269.

⁹² Brod, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše*. 2002, s. 646.

3. Únor 1948

Politické napětí z roku 1947 nepolevovalo, ba naopak v začátku roku 1948 ještě zesilovalo. Napětí se odráželo jak v Národní frontě a v mocenských orgánech všech stupňů, tak v celkové politické atmosféře. Vztahy ve vládě, Národní frontě a v parlamentě zaplňovaly stránky tisku, diskuse na schůzích a pronikaly do celé společnosti. Spory ochromovaly činnost vlády a Národní fronta, která měla rozpory překonávat, se od listopadu 1947, kromě diskuse o ústavě, nesešla. Strany cítily, že se blíží mocenské střetnutí. Nekomunistické strany se stále více stavěly do role otevřené opozice. Utvrzovaly svůj odpor proti komunistickým požadavkům a záměrům a uvažovaly o získání sociální demokracie. Zvýšila své úsilí o získání sociální demokracie. Vedení KSČ také hodnotilo zvýšenou aktivitu demokratických stran jako přípravu k rozhodujícímu měření sil.⁹³

Jak uvádí Hubert Ripka o poměrech na počátku roku 1948 ve svých pamětech: „*Od začátku ledna se mezi oběma velkými frakcemi rozpoutal prudký boj a nabýval takových rozměrů, že koncem měsíce už byla práce vlády zcela ochromena. Krize byla neodvratná: v sázce byla vnitřní struktura státu. Začátkem února ukazovalo mnoho indicií na to, že komunisté připravují převrat. Katastrofa dopadla na stát dříve, než se předpokládalo.*“⁹⁴

Kritickým mezníkem ve vývoji historie Československa se tak měl stát únor 1948. Jak již bylo výše zmíněno, od poloviny roku 1947 pokračovaly neshody mezi komunisty a demokraty, které pokračovaly i v roce následujícím. Napětí stoupalo a projevovalo se v diskusích, například o zákonu o trvalé úpravě vlastnictví zemědělské půdy a také o zvýšení platů státních a veřejných zaměstnanců. Netrvalo dlouho a napětí dosáhlo svého vrcholu. Stalo se tak v souvislosti s otázkou struktury bezpečnosti. Tato otázka se nakonec stala příčinou celé vládní únorové krize.

Komunisté již od počátku roku 1945 při jednáních o nové vládě a jejím programu nezastírali zájem získat ministerstvo vnitra, což se jim následně povedlo. Dokázali tak využít příležitost, jak ovládnout bezpečnostní sbory ve svůj prospěch.

---

⁹³ Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945- 1948*. 1991, s. 143.

⁹⁴ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 140.

3.1 Počátek krize, 13. 2. 1948

Debata o tomto problému, o problému ovládnutí policie komunisty, jak o tom hovoří Hubert Ripka, dosáhla kulminačního bodu dne 13. února 1948.⁹⁵

13. února 1948 se konala schůze vlády, na které mimo jiné vystoupil národně socialistický ministr spravedlnosti Prokop Drtina s všeobecnou kritikou Bezpečnosti i práce ministerstva vnitra jako celku. Mluvil i jménem ostatních nekomunistických stran, které se na tom již dříve shodly a u P. Drtiny shromažďovaly připomínky, které byly následně do jeho referátu zapracovány. Hlavním požadavkem demokratických stran bylo odvolání rozkazu zemského velitele SNB plukovníka Dybala, který odvolal z funkcí osm obvodních velitelů v Praze a na jejich místa jmenoval komunisty s platností od 14. února.⁹⁶ Dále měla být pozastavena veškerá jmenování v bezpečnostních službách do 24. února 1948, kdy měla vláda o této otázce rozhodnout. Do té doby mělo být předsednictvo vlády, složené ze zástupců všech stran, pověřeno přezkoumáním všech kritik a požadavků týkajících se bezpečnostních služeb. Jak dále H. Ripka uvádí, bylo toto zasedání vlády velkým úspěchem pro demokratické strany, neboť se vláda konečně odhodlala skoncovat s ilegálními postupy. Jako plus ještě připomíná, že o to je to větší úspěch, že sociální demokraté sledovali stejnou linii, jako oni, demokraté.⁹⁷

3.2 Demise jako možné řešení

13. února byl pátek a tak další dva následující víkendové dny byly vyplněny diskusemi národních socialistů, lidovců a sociálních demokratů o dalším postupu. Dohodli se na tom, že budou trvat na splnění výše zmíněného usnesení a dokud nebude splněno, nebudou se účastnit vládních jednání. Pro případ, že by usnesení přijato nebylo, rozhodli se, že jediným možným východiskem bude jejich demise ve vládě.⁹⁸ Hubert Ripka o tom později napsal: „Navrhl jsem tedy svým přátelům, abychom v případě, že komunisté nepřistoupí na naše požadavky ve věci bezpečnostních složek

---

⁹⁵ Tamtéž, s. 181.

⁹⁶ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 217.

⁹⁷ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 184.

⁹⁸ Drtina, Prokop: *Československo můj osud II/2*. 1992, s. 491-495.

*podali ještě před zahájením sjezdu [sjezdu závodních rad- pozn.aut.] demisi. Je to jediný způsob, jak čelit plánu komunistů...Veřejnost se musí dozvědět, že v našem případě nejde o více či méně radikální socializaci, ale o samu existenci našeho demokratického zřízení. Není občana, který by to nepochopil, když uvidí, že se ze všech sil stavíme proti tomu, aby komunisté udělali z policie poslušný nástroj své strany. Vyvoláme-li krizi z tohoto důvodu, sociální demokraté se od nás nebudou moci distancovat. Jakmile krize vypukne, bude bezpochyby nutno ihned vypsat volby.*⁹⁹

Pro komunisty však byl tento požadavek požadavkem nepřijatelným. Ministerstvo vnitra a celá Bezpečnost pro ně byly důležitým nástrojem, který nemínili ze svých rukou pustit. Byla to jejich „vstupenka k vítězství ve volbách“.

Dne 17. února 1948 se sešla ministerská rada, přičemž ihned po začátku zasedání vnesli národně socialističtí ministři otázku ohledně plnění usnesení ze 13. února. Ministr vnitra Václav Nosek však pro údajnou nemoc nebyl přítomen a Klement Gottwald prohlásil, že se má počkat na jeho návrat. S tím se však demokraté nespokojili. Chtěli vědět, zda rozhodnutí splněno bylo, či ne. Nastala opět ostrá diskuse, která byla v poledne přerušena, přičemž Klement Gottwald odjel o situaci informovat prezidenta Beneše.¹⁰⁰

Beneš předsedu vlády přijal, načež mu K. Gottwald přednesl stížnost, že demokratičtí ministři znemožňují vládní práce, že vytvořili protikomunistický blok, že chtějí komunisty vypudit z vlády a usilují o vytvoření vlády úřednické. Mezi členy této domnělé národně socialistické kombinace jmenoval i vedoucího úředníka prezidentovy kanceláře, čímž chtěl naznačit, že ví, že za tímto plánem stojí snad i prezident. Ten však Gottwalda ujistil, že o ničem takovém neví a že by vládu úřednickou jmenovat odmítl, jelikož si stojí za svým názorem, že ve vládě mají být všechny strany Národní fronty. Nepřipustí tedy, aby jakákoli strana, tedy i komunistická, byla z vlády vyloučena.¹⁰¹ Dle kancléře J. Smutného prezident okamžitě po odchodu K. Gottwalda informoval předsedu národně socialistické strany Petra Zenkla o všem, co s ním probíral. Schůze vlády 17. února 1948 v odpoledních hodinách pokračovala, ovšem opět bez výsledku. Gottwald se přímé odpovědi na otázku, zda bylo splněno usnesení

---

⁹⁹ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 188.

¹⁰⁰ Karel, Kaplan: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 292.

¹⁰¹ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. 1996, s. 32-33.

ze 13. února, vyhýbal, načež nastaly opět pouze dohady, až nakonec Gottwald schůzi přerušil a další svolal na pátek 20. února.¹⁰²

Po schůzi vlády navrhl Hubert Ripka národně socialistickým kolegům, ministrům lidové strany a slovenským demokratům odebrat se do pracovny msgre Jana Šrámka kvůli poradě o dalším postupu. Jako jediné vhodné a rychlé řešení jim přišla právě demise. Což dokládá Hubert Ripka, který se dotazoval J. Šrámka, zda by nebylo nejlepší okamžitě podat demisi. Šrámek prý odpověděl: „Nevidím jinou cestu.“¹⁰³

Taktika nekomunistických stran tedy byla jasná. V případě nesplnění usnesení, vyvolají nekomunističtí ministři krizi vlády podáním demise, což povede k vypsání voleb do parlamentu, kde si byli jisti vítězstvím.

3.3 Prezident a demise

Ještě však bylo nutné znát postoje prezidenta k tak důležitému kroku. Neboť právě v jeho kompetenci bylo demisi přijmout. Proto Petr Zenkl volal ještě 17. února a žádal o přijetí u prezidenta. V období krize to měla být první oficiální výměna názorů mezi prezidentem republiky a ministry národně socialistické strany.¹⁰⁴

K prezidentovi se následujícího dne dostavili Dr. Ripka a Dr. Zenkl, jako představitelé národně socialistické strany. Hovořili spolu o tom, jak Gottwald navštívil Beneše předchozí den, o úřednické vládě, o nesplnění vládního usnesení.

„Nesmíte za žádnou cenu ustoupit... je naprosto nutné, aby se respektovalo vládní usnesení ze třináctého. Řekl jsem to včera Gottwaldovi: tvrzení, že toto usnesení je nezákonné a protiústavní, nemůže obstát...je povinností každého ministra řídit se usneseními vlády a plnit je...Bud'te neústupní, já také neustoupím.“¹⁰⁵

P. Zenkl se ještě ujišťoval, zda by Beneš opravdu nepřijal vládu, kde by nebyly zastoupeny dvě či tři strany Národní fronty. Benešova odpověď zněla: nepřijal. Nechtěl jednat v rozporu s ústavou a parlamentními principy. Další bod, kterého se při rozmluvě dotkli, byla otázka sociální demokracie, jazýčku na vahách, které jak Ripka se Zenklem, tak E. Beneš přikládali důležitý význam. Jako poslední bod se H. Ripka zmínil o demisi, kterou by, pokud komunisté neustoupí, podali oni- národní socialisté, slovenští

---

¹⁰² Karel, Kaplan: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 293.

¹⁰³ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 193.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 194.

¹⁰⁵ Slova E. Beneše dle H. Ripky. In: Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 197.

demokraté, lidovci a jak tvrdil Benešovi- vše ukazuje na to, že demise sociálních demokratů bude následovat brzy po naší.¹⁰⁶

Benešovo stanovisko tedy bylo jasné. Za žádnou cenu by nepřipustil vládu bez některé strany- ani bez komunistů. Dobře si uvědomoval, že by tím byla vyvolána krize mnohem dalekosáhlejšího rozsahu. Jak také v rozhovoru s národními socialisty uvedl, nehodlal své jednání směřovat mimo rozsah zákona.

Co se však týče demise, není jasné, zda si H. Ripka Benešovy postoje v rozhovoru nevyložil mylně, neboť jak uvádí Benešův kancléř Jaromír Smutný, prezident byl prý podáním demise překvapen.¹⁰⁷

Výsledky jednání Ripky a Zenkla s Edvardem Benešem jsou dodnes předmětem sporu, protože byly rozdílně interpretovány. Záznam z jednání vyhotovil Ripka, E. Beneš ho neodsouhlasil, a jelikož se všichni poté chovali každý podle svého vzorce, je spor o to, že mezi jednajícími došlo k velkému nedorozumění, anebo k účelově rozdílně vykládanému jednání.¹⁰⁸

Otázka zda tedy Edvard Beneš, jak Hubert Ripka ve své knize *Únorová tragédie* uvádí, demisi odsouhlasil, či ne zůstane asi navždy nezodpovězena. Například Václav Veber se domnívá, že pravda bude asi někde uprostřed, čímž myslí, že Beneš národním socialistům připravený postup odsouhlasil, ovšem ze svého pozdějšího postavení usmiřovatele a vyjednavče, který stojí nad stranami to přiznat nemohl.¹⁰⁹

O jednání s prezidentem ještě týž den P. Zenkl informoval Jana Šrámka, který tehdy zapochyboval, zda Edvard Beneš vydrží takový tlak komunistů a neustoupí, ale Zenkl ho prý ujistil o prezidentově podpoře. Dále bylo o výsledcích rozhovoru informováno také předsednictvo a poslanecký klub národně socialistické strany.¹¹⁰

3. 4 Demise podána, 20. únor 1948

20. únor 1948 byl významným dnem krize. Na tento den bylo ohlášeno zasedání vlády, kde měl podle předchozích Gottwaldových slibů vystoupit ministr vnitra V. Nosek a vyjádřit se ohledně poměrů v bezpečnosti a ochoty splnit vládní usnesení. Schůze byla svolána na desátou hodinu, ovšem dostavili se pouze ministři sociální

---

¹⁰⁶ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 198.

¹⁰⁷ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. 1996, s. 22.

¹⁰⁸ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 226.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 227.

¹¹⁰ Karel, Kaplan: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 303.

demokracie a komunistické strany a nestraník Ludvík Svoboda. P. Zenkl spolu s ostatními se sešli dvě hodiny před plánovanou schůzí vlády a po Zenklově informaci o neústupnosti respektovat vládní usnesení bylo rozhodnuto, že se zasedání vlády neúčastní. O svém rozhodnutí poté jednali s ministry Demokratické i lidové strany, kteří s postupem národních socialistů souhlasili. Mezi Gottwaldem a Zenklem se vzápětí rozvinula korespondence. Zenkl požadoval, aby bylo respektováno usnesení ze 13. února 1948, načež mu Gottwald odpovídal, že o dané věci bude na schůzi vlády referovat ministr Nosek. Po druhém dopise Gottwaldovi bylo rozhodnuto, že ministři podají demisi.¹¹¹

Jan Šrámek, který byl jako vždy velmi obezřetný, položil otázku, co se stane, když je Beneš opustí? Načež mu Drtina odpověděl: „*Pan prezident si je plně vědom dosahu tohoto sporu. Sám mě upozornil, že k tomuto střetnutí mezi demokracií a diktaturou dojde a že to bude zlé. U mě proto není žádných pochyb o tom, jaký postoj musí prezident zaujmout a jaký zaujme. Jsem přesvědčen, že se musí plně exponovat pro demokracii, chce-li zůstat věren sám sobě.*“¹¹²

Ministři tedy počítali s tím, že E. Beneš bude požadovat demisi vlády jako celku, že půjde s nimi, děj se co děj.

Ještě před podáním demise prý P. Zenkl telefonoval E. Benešovi, aby ho seznámil s vývojem událostí, načež mu měl Beneš odpovědět: „*Konečně! A teď pozor! Žádný chybný krok!*“¹¹³

Kancléř Smutný ovšem k dané situaci uvádí, jak již zmiňuji výše komentář, že Edvard Beneš byl obsahem telefonátu Petra Zenkla překvapen.¹¹⁴

Ať tak či onak, o podání demise bylo rozhodnuto, příslušná oznámení měla být doručena na Hrad v odpoledních hodinách. Gottwald, který byl dobře informován o očekávaných krocích svých protivníků, si zajistil, aby prezident ve čtyři hodiny odpoledne přijal komunistickou delegaci (po předání demise).

Krátce před 16. hodinou se na Hrad dostavil V. Krajina, který jako generální tajemník národně socialistické strany nesl dopis svých ministrů. Oznamoval v něm prezidentovi demisi, osobní předání mu však díky očekávání komunistické delegace bylo znemožněno.

---

¹¹¹ Tamtéž, s. 315.

¹¹² Drtina, Prokop: *Československo můj osud II/2*. 1992, s. 511.

¹¹³ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 206.

¹¹⁴ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidenta kancléře*. 1996, s. 45.

Na 16. hodinu se k Benešovi dostavila očekávaná delegace komunistů. Edvard Beneš informoval Klementa Gottwalda o demisi. Ten ale jeho informaci ještě upřesnil, že demise lidovců i slovenských demokratů bude následovat a žádal hned při této příležitosti, aby prezident demise přijal a ve spolupráci s ním jmenoval novou vládu Národní fronty a sliboval, že jména nových ministrů dodá na počkání.

Mezitím přinesl do prezidentské kanceláře rezignační dopis slovenských demokratů generální tajemník této strany Fedor Hodža. Podepsán byl všemi čtyřmi ministry Demokratické strany. Okolo šesté hodiny přišel za prezidentem lidovecký ministr Hála, jehož pověřil J. Šrámek. Nenesl žádný rezignační dopis, ale přednesl jménem všech čtyř lidoveckých ministrů demisi ústně.

Optimismus stran, které podaly demisi, však mírnila zpráva, že sociální demokraté budou o své případné demisi rozhodovat až 23. února 1948. I přesto ale doufali ve své „vítězství“ a rozhodli se nepodnikat žádné veřejné akce na svou podporu a soustředit se na přípravu voleb, které očekávali v horizontu 6-8 týdnů.

Sociální demokraté se sešli k poradě po osmé hodině večerní. Ministr V. Majer marně žádal, aby se připojili k demisi, předseda Bohumil Laušman i Zdeněk Fierlinger byli proti. Jako důvod uváděli, že nebyli včas informováni a naznačovali, že kdyby tomu tak bylo, k demisi by se prý připojili.¹¹⁵

Edvard Beneš se ocitl v nelehké situaci. Jak uvádí Karel Kaplan opírající se o archivní zdroje, E. Beneš prý při Gottwaldově návštěvě na Hradě řekl, že si vše rozmyslí a prý prohlásil demisi za chybný krok a ujišťoval Gottwalda, že o demisi s ním nikdo nehovořil. Dále pak Gottwalda ujišťoval, že případná nová vláda nebude bez komunistů. Nejlepší řešení spatřoval ve vypsání voleb, což ovšem nezapadalo do komunistických plánů.¹¹⁶

Edvard Beneš chtěl zůstat nadstranický, chtěl postupovat v mezích zákona a vyhnout se konfliktu. Chtěl strany smířit, chtěl, aby fungovaly v rámci Národní fronty, protože v ní spatřoval záruku a jistotu demokratického postupu.

3. 5 Bitva, kterou nelze zastavit, 21. - 22. 2. 1948

Bylo však již pozdě. Komunisté spustili svůj boj o moc. Ještě večer 20. února 1948 předsednictvo ÚV KSČ rozhodlo, aby byla na příští den svolána na Staroměstské

---

¹¹⁵ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 242-247.

¹¹⁶ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 9.

náměstí manifestace, kde by Gottwald přednesl své řešení vzniklé krize a tak podnítl tlak zdola. Ještě v noci se uskutečnily první kroky k ozbrojení dělnických kontingentů a v neposlední řadě byla policií obsazena pošta a začalo být střeženo mnoho úředních budov.¹¹⁷

K dané situaci vydalo předsednictvo ÚV KSČ 21. února v Rudém právu stanovisko, kde označilo demisionující ministry za rozvraceče lidové demokracie, kteří již dále nechtějí pracovat na půdě Národní fronty a pokoušejí se rozbít vládu. Předsednictvo KSČ tak proto volá všechen pracující lid, aby se semkl v Národní frontu, která by vytvořila pevnou oporu Gottwaldově vládě.¹¹⁸

Další den se tedy uskutečnila komunisty svolaná demonstrace na Staroměstském náměstí, kde K. Gottwald přednesl k zástupům lidu projev. V něm znovu charakterizoval příčiny vládní krize a návrh jejího možného řešení, jaký již představil Edvardu Benešovi. V závěru své řeči vyzval občany k tvorbě akčních výborů Národní fronty z demokratických a pokrokových představitelů všech stran a všennárodních organizací.¹¹⁹ Po této masové akci se začaly k Hradu ubírat deputace a rezoluce vyzývající k přijetí Gottwaldovy varianty řešení krize.¹²⁰

Díky nově vznikajícím akčním výborům NF se boj začal dostávat do zcela jiné roviny. Začali probíhat čistky, které mohla zastavit pouze účinná aktivita nekomunistických stran, která ale zatím nepřicházela.

Co se Edvarda Beneše týkalo, jednal opět s Gottwaldem a Noskem, opět o té samé věci. Komunističtí politici se snažili Beneše přesvědčit o správnosti přijmout demisi nekomunistických ministrů. Archivní dokumenty dokazují, že Beneš při jednáních vyslovil obavu nad správností takového řešení. Obával se, aby nedošlo k radikální revoluci. Tomu Gottwald oponoval odvoláváním se na mínění lidu, který si myslí, že se tím krize pouze prodlužuje a že lidé vědí, kdo je původcem krize a původce se vrátit nesmí.¹²¹

Je zajímavé, že Gottwald „byl na Hradě“ téměř jako doma, oproti národním socialistům. Hubert Ripka uvádí, že zatímco Edvard Beneš dvakrát po sobě přijal Gottwalda a Noska, zástupcům stran slovenských demokratů audience udělena nebyla. Oni (národní socialisté) prý také opakovaně žádali o přijetí u prezidenta, ale

---

¹¹⁷ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 659.

¹¹⁸ *Rudé právo* č. 44, 21. února 1948. In: Bouček, Miroslav: *Únor 1948 - Sborník dokumentů*. 1958.

¹¹⁹ *Rudé právo* č. 45, 22. února 1948. In: Bouček, Miroslav: *Únor 1948 - Sborník dokumentů*. 1958.

¹²⁰ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 14.

¹²¹ Tamtéž, s. 16.

z prezidentské kanceláře dostali odpověď, že Beneš je unaven a že je přijme až v pondělí ráno.¹²² Tento fakt, že by Beneš nechtěl z jakéhokoli důvodu hovořit s lidmi z národně socialistické strany však opět razantně odmítá kancléř Smutný s poznámkou, že o žádnou takovou audienci nikdo nežádal.¹²³

3. 5. 1 Zlom v Benešově uvažování

Nejpodstatnějšími událostmi tohoto dne se staly sjezd závodních rad a závodních odborových organizací a sjezd Svazu československo-sovětského přátelství. Obě akce měly vyznít a také náležitě vyzněly ve prospěch komunistů. A tak ačkoli i národní socialisté a lidovci pořádali ten den také různé akce, na prezidenta měly nejspíše největší vliv právě sjezdy „komunistické“. Je velmi pravděpodobné, že se dozvěděl o jednoznačných postojích sovětského tisku k československé krizi, jež plně korespondovaly s hlasy domácích komunistů a o demokratických členech vlády psaly jako o exponentech „reakce“, což ještě umocnily výroky sovětského náměstka ministra zahraničí Valeriana Zorina před českými politiky.¹²⁴

Zde tedy vystupuje na povrch další faktor, kterého se Edvard Beneš samozřejmě velmi obával - totiž Sovětský Svaz. E. Beneš se o celou dobu od konce druhé světové války snažil o zachování přátelského poměru mezi Západem a Sověty. V Sovětském svazu viděl velkého spojence Československa a aktuální situace ho stavěla do role, kdy si musel chtít nechtít vybrat jednu jedinou alternativu- buď jít proti Sovětskému svazu a tím riskovat zcela jistě násilný komunistický převrat nejspíše s intervencí Rudé armády či snažit se o co nejmenší možné zlo. V tomto okamžiku - 22. února 1948 - se lze domnívat, že už Beneš zřejmě věděl, jak bude muset pokračovat.

Pesimismus v Edvardu Benešovi utvrdil ještě sociální demokrat Bohumil Laušman, se kterým ještě E. Beneš ten den rozmlouval a z jehož řeči bylo zjevné, že sociální demokracie demisionující ministry nejen nepodpoří, ale že i část strany uvažuje dokonce o spolupráci s komunisty. E. Beneš ještě večer o svém záměru demisi přijmout informoval prostřednictvím Jana Jíny z prezidentské kanceláře Prokopa Drtinu a jeho kolegy z národně socialistické strany.¹²⁵

---

¹²² Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 216.

¹²³ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. 1996, s. 98.

¹²⁴ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 662.

¹²⁵ Tamtéž, s. 663.

„Byli jsme ohromeni. Jeden z mých kolegů zvolal: 'Už ničemu nerozumím. Ještě předevčírem ráno děkoval za to (prezident), jak si počínáme!'“¹²⁶

Pro demisionující ministry byla tato zpráva jako blesk z čistého nebe. Nikdo s takovou prezidentovou reakcí nepočítal, proto se na příští den okamžitě ohlásili k Benešovi na návštěvu.

3. 6 Marné naděje, 23. 2. 1948

23. únor 1948 je možno považovat za počátek otevřeného boje komunistů o moc. Začínaly první čistky a zatýkání.

Avšak i v této vyhrocené situaci, věřili nekomunističtí politici v možné vítězství. Věřili, že prezident Beneš nakonec půjde s nimi a pomůže. Ve svých memoárech k tomu Ota Hora uvedl: „*Věřil jsem v to, co jsem v minulých dnech říkal funkcionářům a stoupcům ve volebním kraji: že prezident republiky dosud demisi ministrů nepřijal, a kdyby komunisté vyprovokovali ozbrojený puč, jako velitel čs. armády by dal povel k odporu.*“¹²⁷

Takové bylo myšlení nekomunistických politiků, čekali a doufali, že se prezident Beneš nakonec rozhodne „správně“. Ani takové akce, jako čistky, zatýkání či v tento den již dokonce i nemožnost dostat se do svého vlastního úřadu je však nepodnítily k nějaké výrazné protiakci. Přitom nemalá část veřejnosti, ačkoli komunisté proklamovali pravý opak, byla nakloněna postupu demokratických politiků.

Od rána 23. února 1948 byl Edvard Beneš v pohotovosti. Přicházely k němu informace o komunistických akcích, mimo jiné i o údajném zatýkání některých poslanců nekomunistických stran, což ho přimělo k protiakci pozvat si k sobě na Hrad Gottwalda a Noska, aby objasnili takové porušování poslanecké imunity. Jak uvádí Karel Kaplan, diskusi o nově vzniklé situaci uzavřel Gottwald odpovědí, že zajišťují situaci proti možnému chaosu a na prezidentovu výzvu, aby akce byly zastaveny, se mu odpovědi nedostalo.¹²⁸ Jejich rozhovor se dále stočil opět k řešení vládní krize, kde Beneš Gottwaldovi „podsouval“ řešení formou dohody, což Gottwald i nadále odmítal a

---

¹²⁶ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 224.

¹²⁷ Hora, Ota: *Svědectví o puči*. 1991, s. 152.

¹²⁸ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 19.

dokonce E. Benešovi sdělil, že již příští den předloží návrh na doplnění vlády o nové ministry.¹²⁹

Beneš se pokoušel ještě o zastrašení Gottwalda tím, že mu oznámil, že pokud bude násilí pokračovat, abdikuje na svůj post prezidenta republiky.¹³⁰ Avšak ani tento krok Gottwalda nepřesvědčil, aby represe přestaly.

Odpoledne se k Benešovi dostavili národně socialističtí ministři. Hubert Ripka ve svých Pamětech popisuje, že jim E. Beneš oznámil, že demisi v žádném případě nepřijme, že se nepodřídí požadavkům komunistů a že raději abdikuje. Dále si prezident Beneš stěžoval na nedostatek dopisů, které by ukazovaly na protikomunistické nálady veřejnosti, oproti komunistickým, kterých prý přicházelo mnoho. H. Ripkovi se celá věc nezdála, načež přesvědčil Beneše, aby si nechal tajemníkem přinést i nekomunistické apely. Beneš byl prý překvapen, když si nechal nekomunistická provolání donést a zjistil, že jich není tak málo. Prý ho tato skutečnost natolik povzbudila, že oznámil, že příští den pronese rozhlasový projev k národu.¹³¹

Ten ovšem nakonec uskutečněn nebyl. V rozhovoru však byla dále zmiňována možnost sovětské intervence v případě odporu demokratů a Beneš se dokonce o Sovětech vyjádřil jako o fanaticích.

Po národně socialistických mistrech následovala Benešova schůzka s lidovci, kde opět vyjádřil svou vůli neustupovat.¹³²

Se slovenskými demokraty jednal Beneš o tomtéž následujícího dne. Rozdíl byl ovšem v tom, že předcházející den ještě hovořil o řešení krize dohodou na půdě Národní fronty, 24. února 1948 však prý již počítal s parlamentním řešením, ovšem bez podmínky dohody na půdě Národní fronty.¹³³

3. 7 Je dobojováno, 24. 2. 1948

24. února 1948 akcelerovaly akce komunistů zahájené předchozího dne.¹³⁴ Od 12:00 do 13:00 probíhala po celé republice generální stávká. Prakticky se již tato bitva chýlila ke svému závěru. Okolo páté hodiny odpoledne se s prezidentem Benešem sešel ještě

---

¹²⁹ Karel, Kaplan: *Pět kapitol o únoru*. 1996, s. 437.

¹³⁰ Tamtéž, s. 439.

¹³¹ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 231.

¹³² Tamtéž, s. 233.

¹³³ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 24.

¹³⁴ Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata*, 2008, s. 669.

ministr zahraničí Jan Masaryk, který se přišel s Benešem poradit, zda má přijmout nabídku Gottwalda účastnit se v nové vládě. Rozhodnutí však Beneš nechal jen a pouze na Masarykovi.¹³⁵

Zatýkáni byli další funkcionáři národně socialistické strany, která odmítla vytvoření akčního výboru. Naopak v lidové straně byl akční výbor vytvořen. Budova sekretariátu sociální demokracie byla obsazena Lidovými milicemi a díky tomuto tlaku se strana rozhodla pro účast v budoucí Gottwaldově vládě.

Tím byl prakticky dovršen útok na politické strany. Jediný kdo stále zůstával ve hře, byl Edvard Beneš. Ten však jen sotva sám mohl zvrátit něco, co už jiní rozhodli v Moskvě dávno před všemi těmito událostmi.

3. 8 Přijetí demise, 25. 2. 1948

25. únor 1948 už byl jen vyvrcholením předcházejících dnů. Prezident Beneš se ještě pokusil, i když nejspíš tušil, že marně, zapůsobit na komunisty dopisem, který byl vlastně odpovědí na jejich dopis z 21. února. V dopise znovu opakuje, že jako demokrat musí v tomto okamžiku zůstat věrný jejím zásadám, že nemůže jednat jinak, jinak by zradil sám sebe. Jako již mnohokrát předtím tvrdí opět v dopise, že současná krize může být řešena a překonána jedině demokratickou a parlamentní cestou. Zdůrazňuje však, že předsedou v každém případě zůstane předseda nejsilnější strany, Klement Gottwald. Komunisté odpověděli samozřejmě razantním odmítnutím jakéhokoli jednání s demokratickými stranami.¹³⁶ Nebylo zcela jisté, zda se Beneš nakonec rozhodne jako demokrat, že demisi nepřijme a bude požadovat odstoupení vlády jako celku.

Situace v demokratických stranách již byla značně nepřehledná, národní socialisté dokonce zasedali málem v ilegalitě. Žádali ještě přijetí u prezidenta Beneše, ovšem marně. E. Beneš se již připravoval na přijetí demise, na úplně opačný postup, než celou dobu zastával. Situaci již nezvrátil ani fakt, že dopoledne oznámili podání demise sociální demokraté Václav Majer a František Tymeš, čímž počet ministrů podávajících demisi stoupl na čtrnáct, což by dávalo Benešovi možnost odvolat vládu jako celek a tím by mohly být vypsány předčasné volby. To se však nestalo. Místo toho Beneš v odpoledních hodinách přijal Gottwalda a oznámil mu, že demise dvanácti ministrů

---

¹³⁵ Tamtéž, s. 670.

¹³⁶ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 257.

podepsal a jeho návrhy na jmenování nových členů vlády, akceptuje.¹³⁷ Stalo se tak v situaci strachu a násilných aktů, kdy komunisté vyhrožovali další generální stávkou a nadto ulicemi Prahy pochodovali oddíly lidových milicí.¹³⁸

Přijetím demise dne 25. února tak byl k velkému překvapení nekomunistických ministrů únorový převrat zakončen. Hubert Ripka později v pamětech uvedl: „*Byli jsme zdrceni. Nikdo z nás nemohl pochopit, co způsobilo tak náhlou změnu v prezidentově stanovisku.*“¹³⁹

Obrat v prezidentově jednání se tak stal předmětem mnoha polemik, kritik či obhajob.

Postoje prezidenta k přijetí demise ovlivňovalo jistě několik zásadních faktorů. Prvním a velmi podstatným faktorem, který měl Edvard Beneš po celou dobu krize v podvědomí, byla možnost otevřeného a ozbrojeného konfliktu. E. Beneš se celou dobu až do posledního dne snažil, aby krize byla řešena smírem mezi všemi stranami Národní fronty, když však zjistil, že k takové dohodě není možné v žádném případě dojít, obával se, že neshody přerostou v konflikt, který by ohrozil celou společnost. Stejně tak zde mohla sehrát roli obava ze sovětské intervence v případě, že demokraté neustoupí. Edvard Beneš měl s komunisty zkušenost, věděl, čeho všeho je Moskva schopna, obával se tedy zajisté oprávněně. Nechtěl svoji zemi vystavit situaci, kdy by čelila Rudé armádě.

Další věcí, kterou Edvard Beneš chtěl dodržet, bylo za každou cenu udržet funkční vládu. Když však E. Beneš viděl, že komunisté jsou schopni si svých cílů vydobýt jinými než ústavními prostředky, chtěl zamezit případu, kdy by se moci takto zmocnili, proto nejspíš zvolil nejméně bolestivou cestu pro všechny zúčastněné.

Navíc Edvard Beneš mohl pozorovat, že v zápase s komunisty neexistovaly žádné razantnější protiakce, ne takové, jaké činili komunisté. Edvard Beneš věděl, že takový zápas je značně nevyrovnaný.

Důvodem často omílaným je také Benešův zdravotní stav. Díky špatnému zdraví přicházela na Beneše často únava a vyčerpání. Jeho špatné zdraví mohlo vést k rozhodnutí vyhnout se již dalšímu úpornému zápasu proti komunistům a raději demisi přijmout.

---

¹³⁷ Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. 2008, s. 326-337.

¹³⁸ Ripka, Hubert: *Únorová tragédie*. 1995, s. 258.

¹³⁹ Tamtéž, s. 259.

3.9 Edvard Beneš na jaře 1948

Celkem problematickým se stal Benešův postoj po únorových událostech. O abdikaci prý uvažoval, ale pouze dva dny a poté od této myšlenky upustil. Nebo přesněji řečeno, čekal na vhodnou příležitost. Snad si i myslel, že jako nejvyšší hlava státu by mohl alespoň určitými projevy vyjádřit s komunistickým počínáním nesouhlas, ovšem jeho projevy nesouhlasu byly nezřetelné a pouze obecné, že jejich smysl veřejnosti nejspíše unikal.¹⁴⁰

Neztotožňoval se s nadcházejícím vývojem, ale jak sám tvrdil, jinak to vyřešit nešlo. Báł se nepokojů a násilností, které by mohly vyvstat. Ke konečnému rozhodnutí ho prý donutila ulice. Rozhodnutí abdikovat bylo jen otázkou času, jak sám tvrdil, nemůže danému vývoji přihlížet a nést za něj odpovědnost.

Prezident odjel ihned po únorových událostech 27. února 1948 na svou vilu do Sezimova Ústí. Připravil zprávu pro tisk, kde těsně před odjezdem symbolicky nahradil slovo odjel z Hradu, slovem opustil, čímž jako by naznačoval, že s nadcházejícími událostmi nechce mít nic společného.¹⁴¹

Bylo ovšem chybou, že neabdikoval ihned po odjezdu, svým setrváním ve funkci jakoby dával tichý souhlas s následujícím vývojem. Byl ke svému zůstání ve funkci mnohými přemlouván argumenty typu: jste jediný demokrat, který v zemi zůstal.¹⁴²

Důvody pro Benešovo setrvání ve funkci mohou být různé. Jeho pozice jako prezidenta po únoru značně klesla, avšak stále to byl prezident. Gottwald jak uvádí Smutný, se rozhodl rozluštit sezimovské enigma- tedy dozvědět se, proč Beneš ještě neabdikoval a svou funkci si dosud podržel. 7. března 1948 si Gottwald vyžádal u prezidenta rozhovor. Sděлил Gottwaldovi, že ačkoli jeho snaha smířít strany v období února, vyzněla naprázdno, nejde nyní proti Sovětskému svazu, ani proti komunistické straně, chce pouze vidět, co budou dělat a co bude dál. Uvedl, že chce pracovat dále o dohodu, aby nedošlo k úplnému rozpolcení národa a pokud se mu to nepovede, prý odejde. Vidí nerad, jak Gottwald a jeho lidé vyhazují spoustu lidí z práce a ze zaměstnání, proto zatím neodejde z funkce a pokusí se postupovat s ohledem na další dění. E. Beneš v rozhovoru také reagoval na odstoupivší ministry, jejichž počínání charakterizoval jako lehkomyšlné, přičemž uvedl, že s nimi nemluvil dříve o policejní

---

¹⁴⁰ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 104.

¹⁴¹ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. 1996, s. 184.

¹⁴² Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 54.

věci, nežli se z ní stal politický konflikt, ani o demisi dříve, než ji podali. A lituje své chyby, že dopustil, aby se ministři nezúčastnili vládních prací.¹⁴³

Takové bylo tedy Benešovo uvažování o předešlých událostech.

Následující vývoj již ničím nepřekvapil, byla ustavena nová vláda, kde jediným možným překvapením bylo jméno Jana Masaryka, která složila slib do rukou prezidenta Beneše, Ústavodárným národním shromážděním byl schválen akční program Gottwaldovy vlády, byly urychleně schváleny dříve blokové zákony a jako dovršení byla projednána a schválena nová Ústava 9. května, kterou prezident Beneš odmítl podepsat. Dne 30. května se konaly též volby do Národního shromáždění na základě jednotné kandidátky Národní fronty. Po těchto událostech odeslal 7. června 1948 Edvard Beneš svůj abdikáční dopis na prezidentský úřad předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi.

Do této funkce byl jednomyslně zvolen Klement Gottwald, který brzy na to jmenoval novou vládu. Tak byla otevřena cesta k novému životu. Ta ovšem neměla být snadná, jak ukázalo dalších několik desetiletí. Edvard Beneš zemřel dne 3. září 1948 v Sezimově Ústí. Jeho pohřeb se stal manifestací proti únoru a událostem jemu následujícím. Kvůli pohřbu byla učiněna spousta politických a bezpečnostních opatření, aby se náhodou pohřeb nezvrhl v nějakou nekontrolovatelnou demonstraci.

---

¹⁴³ Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidenta kancléře*. 1996, s. 197.

Závěr

Edvard Beneš je jednou z nejvíce diskutovaných osobností našich moderních národních a politických dějin. Je to kvůli dvěma historickým tragickým událostem, ve kterých zaujímal nejdůležitější postavení jakožto hlava československého státu a ve kterých musel rozhodnout o jeho osudu. První událostí je Mnichov 1938. Zde se Beneš rozhodoval pod vlivem vnějších událostí. Za Beneše zde rozhodly západní mocnosti, kterým Beneš důvěřoval. Věděl, co daný podpis na Mnichovské dohodě znamená, uvědomoval si však také, co by se mohl stát, v případě, že by dohodu nepodepsal. Je za to mnohými pranýřován, jelikož národ tím utrpěl morální porážku, ze které se dlouho vzpamatoval. Je zde ovšem otázka, co by se stalo, kdyby nepodepsal? Nevedlo by to náhodou k větším důsledkům - například ztrátám na životech než jen k morální destrukci veřejnosti? To zůstane navždy otázkou, ve které vždy budou dva protichůdné tábory názorů - jedni budou Beneše odsuzovat a jiní obhajovat.

Edvard Beneš po celou dobu druhé světové války trpěl mnichovským komplexem. Celou dobu se snažil o to, aby byl Mnichov odčiněn. Nakonec se mu to, dle jeho přesvědčení, podařilo a on se jako prezident obnoveného státu vracel zpět do vlasti. Jeho následná politika byla touto mnichovskou zkušeností ovlivňována. Snažil se o vytvoření politiky spolupráce - mostu mezi Západem a Sovětským svazem, která by Československu vytvořila podmínky, které by zabránili nějakému druhému Mnichovu. Jeho důvěra v Západ byla otřesena. Proto se snažil neorientovat se pouze na něj. Záruky nového státu spatřoval nejen ve spojení se Západem, ale i se Sovětským svazem, ve kterém viděl nového velkého hráče na mezinárodním poli. Snažil se proto o vytvoření systému smluv, které by zaručily Československu ochranu před eventuelním dalším německým nebezpečím.

Edvard Beneš věděl, že s komunisty si není radno pohrávat, jako věčný optimista však věřil, že Sovětský svaz spěje do fáze, kdy se začíná demokratizovat a vnitřně měnit. To byl zásadní Benešův omyl, který v životě učinil. Možná, že kdyby jeho víra v možné spojení se Sovětským svazem neexistovala, byla něčím zlomena, orientoval by se na systém záruk pouze u západních mocností, což mohlo vést k tomu, že by třeba Československo nikdy nepadlo do sféry vlivu Sovětského svazu. Je to však pouhé kdyby. Namísto toho nastala situace, kdy se Západ a Sovětský svaz staly postupně dvěma antagonistickými bloky, které se čím dál tím více od sebe vzdalovaly.

To však Edvard Beneš nemohl v době druhé světové války a v době těsně po ní vědět. V prvé řadě chtěl vybudovat stát, který bude chráněn proti Německu.

Zvnějšku - systémem smluv a i zvnitřku - kde se snažil docílit homogenity Československa ve smyslu národnosti. Tedy bez neslovanských menšin, jejichž eliminace měla zaručit větší vnitřní stabilitu. K té mělo přispět také poválečné zredukování politických stran, vytvoření Národní fronty, a systém ekonomických a sociálních proměn. Všechna tato opatření, ačkoli byla myšlena jistě v dobré víře, však ve skutečnosti pouze vedla k omezování demokracie.

Druhé tragédie se Beneš dočkal s únoru 1948. V porovnání s rokem 1938 se tato tragédie značně lišila. V roce 1938 byly fronty konfliktu nacionálně i politicky zřetelné - nacistické Německo usilovalo o zničení Československa a jeho demokratického režimu, v roce 1948 tomu však bylo jinak. Likvidace republiky a demokracie splynuly v jedno, v roce 1948 byl spoluúčastník na zničení demokratického režimu a pozdější likvidátor státní svrchovanosti Benešem chápán jako ochránce republiky před německou hrozbou.¹⁴⁴

Beneš měl tedy v tomto smyslu v roce 1948 situaci složitější. Působilo na něho mnoho vlivů a rozhodoval se zajisté podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Stejně tak jako v roce 1938 se obával konfliktu, vybral proto řešení krize nejméně bolestivé pro všechny. Kdyby se rozhodl jinak, je zřejmé, že by komunisté vedli svůj boj o moc i jinak a nevyhnulo by se to možným ztrátám na životech. Nebyla vyloučena ani možnost intervence Rudé armády. Osud poválečného Československa byl již v podstatě předurčený komunisty v Moskvě, kteří se svého cíle nehodlali za žádnou cenu vzdát. Proto Beneš nakonec zvolil neústavní cestu, kterou mnohé překvapil a zklamal. Uvědomoval si váhu celého rozhodnutí, které tím na sebe vzal. Možná by byl býval rozhodl jinak, kdyby byl mladší a zdravý. Měl by více síly k odporu a nebál by se střetu, ale Beneš byl velmi nemocný a možná i proto raději zvolil tuto cestu, když viděl, že by odpor stejně nakonec vedl ke stejnému výsledku. Jeho rozhodnutí jistě podpořila i jistá neaktivita nekomunistických stran ve srovnání s komunisty, kteří pořádali masové akce na svoji podporu. Chybou však bylo, že neabdikoval ihned po únorových událostech, aby tím najevo svůj nesouhlas s danou situací.

Edvard Beneš se prostě rozhodl tak, jak se rozhodl. Bude za to zřejmě stále kritizován i obhajován. Vždy to ovšem bude člověk, který po dlouhou dobu stál v čele

---

¹⁴⁴ Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta*. 1993, s. 101.

Československého státu, který se zasloužil o jeho znovuzrození a který ho vedl a k němuž v tehdejší době mnozí lidé vzhlíželi s velkou úctou, nadějami a obdivem.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Literatura

Beneš, Edvard: *Demokracie dnes a zítra*. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1999.

Beneš, Edvard: *Paměti II. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938-1945, ed. Milan Hauner. Praha: Academia, 2008.

Beneš, Edvard: *Paměti III. Dokumenty*. Kritické vydání a rekonstrukce Benešových Pamětí 1938-1945, ed. Milan Hauner. Praha: Academia, 2008.

Bouček, Miroslav: *Únor 1948. Sborník dokumentů*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury v Praze, 1958.

Brod, Toman: *Osudný omyl Edvarda Beneše. Československá cesta do sovětského područí*. Praha: Academia, 2002.

Brod, Toman: *Benešova snaha o zajištění mezinárodní bezpečnosti Československa*. In: Drda, Adam: *Edvard Beneš a střední Evropa. Sborník přednášek a statí*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994.

Čejka, Eduard: *Československý odboj na Západě (1939-1945)*. Praha: Mladá fronta, 1997.

Dejmek, Jindřich: *Edvard Beneš - Politická biografie českého demokrata. Část 2. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*. Praha: Karolinum, 2008.

Dršina, Prokop: *Československo můj osud II/2. Kniha života českého demokrata 20. století*. Praha: Melantrich, 1992.

Hora, Ota: *Svědectví o puči II. Z bojů proti komunizaci Československa*. Praha: Melantrich, 1991.

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1945-1948. Část I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

Kaplan, Karel: *Pět kapitol o únoru.* Brno: Doplněk, 1997.

Kaplan, Karel: *Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce.* Praha: Mladá fronta, 1993.

Kaplan, Karel; Špiritová, Alexandra: *ČSR a SSSR 1945-1948. Dokumenty mezivládních jednání.* Brno: Doplněk, 1997.

Klimek, Antonín: *Plány Edvarda Beneše na poválečný vývoj Československa (Od návratu z Moskvy v lednu 1944 do povstání na Slovensku).* In: Drda, Adam: *Edvard Beneš a střední Evropa. Sborník přednášek a statí.* Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994.

Kocian, Jiří: *Poválečný vývoj v Československu 1945- 1948.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993.

Kuklík, Jan: *Londýnský exil a obnova československého státu 1938- 1945. Právní a politické aspekty obnovy Československa z hlediska prozatímního státního zřízení ČSR v emigraci.* Praha: Karolinum, 1998.

Kuklík, Jan: *Dekrety prezidenta republiky* In: Dejmek, Jindřich; Kuklík, Jan; Němeček Jan: *Kauza: tzv. Benešov dekrety. Historické kořeny a souvislosti.* Praha, Historický ústav AV ČR, 1999.

Němeček, Jan: *Od spojení k roztržce: vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945.* Praha: Academia, 2003.

Novotný, Karel; Kufnerová Zlata: *Člověk Edvard Beneš. Čtení o druhém prezidentovi*. Praha: Dita, 2006.

Prokš, Petr: *Československo* In: Teichman, Miroslav: *Sovětizace východní Evropy*. Praha: Historický ústav, 1995.

Ripka, Hubert: *Únorová tragédie. Svědectví přímého účastníka*. Brno: Atlantis, 1995.

Smutný, Jaromír: *Svědectví prezidentova kancléře*. Praha: Mladá fronta, 1996.

Táborský, Eduard: *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. Praha: Mladá fronta, 1993.

Veber, Václav: *Osudové únorové dny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

Zeman, Zbyněk: *Edvard Beneš. Politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2000.

Elektronické zdroje

Vysídlení Němců z Československa [online]. 2011 [cit. 2011-05-25]. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Vysídlení_Němců_z_Československa>.

Košický vládní program [online]. 2011 [cit. 2011-05-25]. Dostupné z WWW: <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>.

Jančík, Drahomír: *Počátky plánování národního hospodářství v Československu a Východním Německu*. Praha, 2005. Kolokvium. Vysoká škola ekonomická v Praze. [online] Dostupné z WWW: <<http://nb.vse.cz/khd/download/kolokvium.pdf>>.[cit. 2011-05-25].

Doba poválečná [online]. 2009 [cit. 2011-05-25]. Dostupné z WWW: <<http://icv.vlada.cz/cz/historie.htm>>.